

Uloga socijalnog poduzetništva u poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom

---

Moretti, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:886572>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Paula Moretti

**ULOGA SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U
POBOLJŠANJU KVALITETE ŽIVOTA OSOBA S
INVALIDITETOM U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Paula Moretti

**ULOGA SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U
POBOLJŠANJU KVALITETE ŽIVOTA OSOBA S
INVALIDITETOM U HRVATSKOJ**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc Zdenko Babić

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ:

UVOD	1
1. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	3
2. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO	4
2.1 Razvoj socijalnog poduzetništva.....	5
2.2 Karakteristike i dimenzije socijalnog poduzetništva	6
2.3 Specifičnosti socijalnog poduzetništva	8
2.4 Socijalni poduzetnik.....	11
3. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO U HRVATSKOJ.....	12
3.1 Zakonodavni okvir socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj	17
3.2 Organizacijska struktura socijalnog poduzetništva	18
4. OSOBE S INVALIDITETOM	20
5. KVALITETA ŽIVOTA.....	21
5.1 Dimenzije kvalitete života	23
5.2 Objektivni pokazatelji kvalitete života	24
5.3 Subjektivno blagostanje	26
5.4 Kvaliteta života osoba s invaliditetom.....	27
5.5 Izazovi osoba s invaliditetom	28
6. PRIMJERI DOBRE PRAKSE U HRVATSKOJ U ODNOSU NA OSOBE S INVALIDITETOM I SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO	30
6.1 Humana Nova.....	30
6.2 Hedona.....	32
6.3 Bubamara.....	34
6.4 Udruga Slijepih Zagreb	35
6.5 Udruga osoba s invaliditetom “Prijatelj” Metković.....	36
7. PREDNOSTI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U RAZVOJU I TRANSFORMACIJI ZAJEDNICA I DRUŠTAVA	37
7.1 Društvene organizacije i upravljanje	38
7.2 Društveno ekonomski razvoj	39
7.3 Društvene promjene i transformacija	41
7.4 Socijalna jednakost.....	42
7.5 Društvena vrijednost.....	43
7.6 Učinkovitost.....	44
ZAKLJUČAK.....	45
LITERATURA	47
TABLICE	56

Uloga socijalnog poduzetništva u poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom u Hrvatskoj

Sažetak: U ovom radu objašnjava se koncept socijalnog poduzetništva i njegova uloga u postizanju poticajnih promjena u životu osoba s invaliditetom kroz primjere pozitivne prakse u Hrvatskoj. Nastoji se objasniti sam fenomen „socijalnog poduzetništva“ kao i njegov razvoj, karakteristike te glavne specifičnosti socijalnih poduzetnika. Nadalje, u radu se navodi povijesni i zakonodavni pregled razvoja socijalnog poduzetništva u Republici Hrvatskoj. U radu se pojašnjavaju konstrukti samog naslova, točnije definira se odabrana ranjiva skupina, koju u ovom radu čine osobe s invaliditetom. Pojašnjava se složen koncept kvalitete života kroz različite dimenzije te konkretni izazovi na koje ova skupina nailazi kako bi se u konačnici bolje razumijele prednosti socijalnog poduzetništva kao odgovora na navedene izazove. Posebna se važnost pridaje izdvojenim udrugama i socijalnim zadrugama, čije je djelovanje zbog izrazite uspješnosti u svojim ciljevima pridonijelo postizanju integracije, smanjenju diskriminacije i podizanju razine kvalitete života osoba s invaliditetom i drugih ranjivih skupina. U konačnici, u radu će biti spomenute prednosti socijalnog poduzetništva u razvoju i transformaciji zajednica i društava u cjelini. Zaključak sadržava uvide do kojih je došlo tijekom pisanja rada te korištenjem studije slučaja iz prakse kao odabrane metodologije.

Ključne riječi: socijalno poduzetništvo, osobe s invaliditetom, kvaliteta života, pozitivne prakse

The role of social entrepreneurship in improving the quality of life of people with disabilities in Croatia

Summary: This paper explains the concept of social entrepreneurship and its role in achieving encouraging changes in the lives of people with disabilities through examples of positive practice in Croatia. It tries to explain the very phenomenon of "social entrepreneurship" as well as its development, characteristics and main specificities of social entrepreneurs. Furthermore, the paper provides a historical and legislative overview of the development of social entrepreneurship in Croatia. The paper clarifies the constructs of the title itself, more precisely defines the selected vulnerable group, which in this paper consists of people with disabilities. Furthermore, the complex concept of quality of life is explained through different dimensions and the specific challenges that this group encounters in order to ultimately better understand the benefits of social entrepreneurship as a response to the aforementioned challenges. Particular importance is attached to separate associations and social cooperatives, whose activities, due to their outstanding success in their goals, contributed to the achievement of integration, reducing discrimination and raising the quality of life of people with disabilities and other vulnerable groups. Ultimately, the paper will mention the advantages of social entrepreneurship in the development and transformation of communities and societies. The conclusion contains the insights gained during the writing of the paper and the use of case studies from practice as the chosen methodology.

Keywords: social entrepreneurship, people with disabilities, quality of life, positive practices

Izjava o izvornosti

Ja, Paula Moretti pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezima: Paula Moretti

Datum: 13.09.2023.

UVOD

Socijalno poduzetništvo, brzorastuće je područje koje je posljednjih godina dobilo značajnu pozornost. Pojavljuje se kao inovativan pristup rješavanju složenih društvenih problema (Peredo i McLean, 2006., prema Johanson, 2000.). Ukoliko promatramo, socijalno poduzetništvo kao instrument za ublažavanje društvenih problema i njihovo rješavanje, ono može zahtijevati dodatnu podršku u obliku zakonodavstva i drugih mjera socijalne politike (Peredo i McLean, 2006). Korijeni socijalnog poduzetništva djelomice sežu od kulturnih promjena koje podrazumijevaju davanja i volontiranje što ovaj koncept ujedno čini održivijim (Baturina, 2013., prema Leadbeter, 2007.). U Hrvatskoj se rad socijalnog poduzetništva najviše očituje kroz djelovanje udruga, zaklada, zadruga, tvrtki. Međutim, u hrvatskom zakonodavstvu ne postoji jedan i sveobuhvatan zakon kojim se uređuje socijalno poduzetništvo već je njegovo djelovanje regulirano kroz manje zakone koji uređuju njegove organizacijske oblike te putem Strategije za razvoj socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj.

Ranjive skupine često su predmet interesa socijalnih poduzetnika koji nastoje doprinjeti, pružiti uslugu i dati glas onima koji se nalaze na margini društva. U ovom radu fokus je stavljen na osobe s invaliditetom i dopinosu socijalnog poduzetništva u podizanju razine kvalitete života ove skupine što će bit prikazano uvidom u pozitivnu praksu u Republici Hrvatskoj. Osobe s invaliditetom kao jedna od ranjivih skupina u društvu izložene su kompleksnim izazovima i rizicima koji nepovoljno djeluju na njihovu svakodnevicu. Nadalje, diskriminacija navedene ranjive skupine pridonosi dubokoj isključenosti koja negativno utječe na kvalitetu života, dobrobit te buduće životne prilike. Kvaliteta života višedimenzionalni je koncept koji obuhvaća različite aspekte života pojedinca, uključujući fizičko, psihičko i socijalno blagostanje. Za osobe s invaliditetom, na kvalitetu života mogu utjecati mnogi čimbenici, kao što su ozbiljnost njihove invalidnosti, dostupnost usluga podrške i razina socijalne uključenosti koju doživljavaju.

Socijalno poduzetništvo predstavlja moćan alat koji ima potencijal doprinjeti pozitivnim promjenama u društvu. Kako na osob, osoba s invaliditetom tako i na zajednicu u cjelini. Mogućnosti socijalnog poduzetništva sežu prema pružanju dobara i usluga koje tržište i javni sektor ne žele ili nisu u stanju pružiti k razvoju vještina,

stvaranju novih radnih mjesta te podržavanje procesa integracije socijalno isključenih osoba u društvu (Bl'anda i Urbančiková, 2020., prema Nicholls, 2008.). Nadalje, prema (Bl'anda i Urbančiková, 2020.) jedna od karakteristika socijalnog poduzetništva je i podrška održivom razvoju.

Ovaj rad podijeljen je na 7 tematskih cjelina. Na početku rada biti će prikazan cilj i metodologija istraživanja. U drugoj cjelini govori se o pojmovnog određenju socijalnog poduzetništva gdje će se uzeti u obzir njegov razvoj, karakteristike i specifičnosti te odlike socijalnih poduzetnika. Nastavak na pojmovno određenje uključivati će u drugoj cjelini pregled socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj. Nadalje, definirati će se osobe s invaliditetom kao odabrana skupina za pisanje ovog rada. U četvrtoj cjelini obraditi će se kvaliteta života kao multidiscipliran koncept koji se može objasniti putem dimenzija kroz koje se promatra te koji su to izazovi i barijere koji osobe s invaliditetom stavljaju na marginu društva. Shodno tome, u ključnom dijelu za razumijevanje koncepta i njegovo djelovanje na poboljšanje socijalnog statusa i života osoba s invaliditetom, prikazati će se odabrane pozitivne prakse na području Republike Hrvatske. U posljednjem poglavlju, u obzir će se uzeti prednosti socijalnog poduzetništva u razvoju i transformaciji zajednica i društava.

U zaključku su sažeto navedne spoznaje i promišljanja o tematici socijalnog poduzetništva i njegove uloge u poboljšanju kvalitete života odabrane ranjive skupine, a u popisu literature korišteni izvori koji su doprinjeli stvaranju ovog rada.

1. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1.1 Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti i analizirati kako djelovanje socijalnog poduzetništva kao nositelja društvene promjene pridonosi poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Konkretnije, istraživanjem se nastoji dobiti uvid u pogodnosti koje socijalna poduzeća pružaju ovoj odabranoj ranjivoj skupini. Nadalje, rad će nastojati ispitati na koji način se osobama s invaliditetom pruža podrška kroz pozitivne učinke na njihovu svakodnevicu, zapošljavanje, socijalnu integraciju i kvalitetu života u cjelosti koja uključuje objektivne dimenzije i subjektivno blagostanje.

1.2 Istraživačko pitanje

Analizom dostupnih podataka putem studije slučaja iz prakse u ovom radu želi se dobiti odgovor na pitanje:

Kako djelovanje socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj utječe na razinu kvalitete života osoba s invaliditetom?

1.3 Metodologija istraživanja

Ovaj diplomski rad teorijske je prirode i temelji se na analizi studije slučaja iz prakse putem postojećih izvora literature i saznanja o izdvojenim organizacijskim oblicima putem kojih se u Hrvatskoj odvija djelatnost socijalnog poduzetništva. U tom slučaju, u radu će se nastojati dobiti osvrt na rad Humane Nove, Hedone, Bubamare, Udruge slijepih Zagreb te Udruge osoba s invaliditetom "Prijatelj" Metković kako bi se dobio odgovor na istraživačko pitanje ovog rada.

Studija slučaja bitna je istraživačka metoda koja proširuje znanje o pojedinačnim, grupnim, organizacijskim i kompleksnim fenomenima u društvu (Miočić, 2017., prema Yin, 2007.). Kvalitativna studija slučaja je način istraživanja koji se bavi razumijevanjem i tumačenjem pojava u njihovom stvarnom kontekstu, prema značenju

koje im daju sudionici, koristeći različite izvore podataka koji sadrže osobna iskustva, priče, intervjue, opažanja, dokumente i druge materijale koji ilustriraju važne aspekte života pojedinca (Jozanović, 2021., prema Miočić, 2017.). Studija slučaja može se ubrajati u kvalitativne metode istraživanja. Nadalje, ovu metodu istraživanja karakterizira namjerno odabiranje slučaja ili slučajeva za analizu, a ne nasumično biranje. Proučavanje se provodi detaljno i u stvarnom okruženju, često s vrlo malim brojem slučajeva, ponekad čak i s jednim slučajem (Jozanović, 2021., prema Pervan, 2019.).

Uvidi i spoznaje do kojih se došlo prilikom pisanja ovog diplomskog rada te istraživanja putem dostupne literature biti će razjašnjeni na samom kraju ovog rada, točnije u zaključku.

2. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO

Koncept socijalnog poduzetništva svojim rastom i razvojem u posljednjih nekoliko godina privlači sve veću pažnju javnosti i različitih sektora. Faktori koji su utjecali na prepoznavanje područja socijalnog poduzetništva su brojni. Krenuvši od najjednostavnijeg gledišta, prepoznamo nešto svojstveno i primamljivo u načinu rada poduzetnika te ciljevima koje postavljaju prilikom ostvarenja primarne svrhe (Martin i Osberg, 2009.). Sve veća masa uočava važnost socijalnih poduzetnika koji dolaze s inovativnim i briljantnim idejama koji unatoč preprekama i izazovima nastoje stvoriti nove proizvode i usluge kojima značajno poboljšavaju kvalitetu života svih ljudi (Martin i Osberg, 2009.). Socijalno poduzetništvo u područjima Europe u tijeku je širenja, otvara velik broj poslovnih mogućnosti te predstavlja plodno tlo za gospodarski i društveni razvoj što potvrđuje statistička činjenica koja nalaže da 9 milijuna zaposlenih radi unutar područja socijalnog poduzetništva (Vincetić, Babić i Baturina., 2013.). Socijalni poduzetnici nastoje kreirati strategije za realizaciju svojih ciljeva koji ujedno poboljšavaju kvalitetu života ne samo pojedinca nego i cjelokupne zajednice ili pojedine skupine korisnika. Poticanje na društvene promjene i ukazivanje na njihovu važnost u primarnom je fokusu ovakve vrste poduzetništva. Upravo je to

jedan od razloga zašto socijalno poduzetništvo sve više dobija na značaju i postaje prepoznato od strane šireg društva (Martin i Osberg, 2007.). Socijalno poduzetništvo nije jednostavno definirati iz razloga što ne postoji univerzalna, šire prihvaćena definicija. Najčešće do odstupanja dolazi zbog različitog definiranja pojmova „socijalno“ i „poduzetništvo“ (Škrtić i Mikić, 2007.). Međutim proučavanjem različite literature pojedini zaključci zasigurno se preklapaju. Prema Škrtić i Mikić (2007.) možemo reći da je socijalno poduzetništvo djelatnost koja se temelji na primjeni poduzetničkih načela. Neka od njih podrazumijevaju vrijednosti kao što su inovativnost, uporan rad, jasno postavljanje ciljeva, preuzimanje rizika, društvenu odgovornost te mnoge druge. Važno je naglasiti kako socijalno poduzetništvo ustraje u ostvarenju „financijske i društvene vrijednosti te za cilj ima unaprijediti kvalitetu življenja“ (Škrtić i Mikić, 2007.:156). Autori Zrilić i Širola (2014.) napominju kako je socijalno poduzetništvo oblik poduzetništva koji pridaje poseban značaj socijalnom učinku. Takva posebna vrsta poduzetništva pronalazi svoje temelje u obilježjima socijalne, ekološke i ekonomske održivosti, a ostvareni profit, njegov dio ili cjelinu izdvaja na korist zajednice (Zrilić i Širola, 2014.). Socijalno poduzetništvo možemo definirati kao proces stvaranja inovativnih rješenja za društvene probleme, korištenjem poduzetničkih metoda za postizanje društvenih promjena (Dees, 1998.). Nadalje, isti autor naglašava da društveno poduzetništvo nije ograničeno na neprofitni sektor i da se može prakticirati u bilo kojem sektoru, uključujući profitne tvrtke i državne agencije (Dees, 1998.). Autori (Martin i Osberg, 2009.) smatraju da se pojam socijalnog poduzetništva često koristi opušteno i neprecizno što može dovesti do zabune o tome što zapravo znači. Nadalje, isti autori smatraju kako je potrebna jasna definicija kako bi se socijalno poduzetništvo razlikovalo od drugih oblika socijalnih inovacija i poduzetništva poput socijalne odgovornosti poduzeća ili socijalnog poduzeća. Prema (Martin i Osberg, 2009.) socijalno poduzetništvo je proces kojim pojedinci, organizacije i mreže identificiraju, procjenjuju i iskorištavaju prilike usmjerene na stvaranje društvene vrijednosti.

2.1 Razvoj socijalnog poduzetništva

Socijalno poduzetništvo vuče korijene iz 1960-ih i 1970-ih, kada su aktivisti i društveni reformatori počeli koristiti poslovne modele za rješavanje društvenih i ekoloških problema kao što su siromaštvo, nejednakost i degradacija okoliša (Luenendonk,

2019.). U početku jes socijalno poduzetništvo podrazumijevalo pokret od strane ljudi koji su poticali pojedinačni poduzetnici i male organizacije. Međutim, s vremenom je društveno poduzetništvo postalo formaliziranije i dobilo je priznanje od strane vlada, filantropskih organizacija i poslovne zajednice (Luenendonk, 2019.). Autori (Martin i Osberg, 2007.) primjećuju da se tijekom toga vremena sve veći broj pojedinaca razočarao u tradicionalne modele društvenih reformi koje su smatrali sporima i prebirokratskima te je to bio početak alternativnih načina za postizanje društvenih promjena. Jedan od razloga za kontinuiran i značajan razvoj je to što se pokazalo da je socijalno poduzetništvo učinkovit alat za rješavanje društvenih i ekoloških problema (Luenendonk, 2019.). Socijalni poduzetnici stvorili su inovativne poslovne modele koji mogu generirati prihode, a istovremeno stvaraju pozitivne društvene i ekološke rezultate (Luenendonk, 2019.) Dees (2003.) također ističe ulogu ključnih pojedinaca i organizacija u razvoju društvenog poduzetništva, uključujući Muhammada Yunusa, osnivača Grameen banke, koji je bio pionir korištenja mikrofinanciranja za potporu poduzetništvu i ublažavanje siromaštva u ruralnim zajednicama. Povijest socijalnog poduzetništva je povijest evolucije i inovacija (Martin i Osberg, 2003.). Socijalno poduzetništvo oblikovano je brojnim različitim društvenim i ekonomskim čimbenicima, uključujući pokrete za građanska prava i socijalnu pravdu 1960-ih, uspon globalizacije i sve veću svijest o društvenim i ekološkim pitanjima (Martin i Osberg, 2007.). Osim toga, socijalno poduzetništvo također je steklo priznanje jer ima potencijal za rješavanje nekih od najhitnijih svjetskih problema. Na primjer, socijalni poduzetnici rade na rješavanju problema kao što su siromaštvo, glad, klimatske promjene i pristup zdravstvenoj skrbi i obrazovanju (Luenendonk, 2019.). Fenomen socijalnog poduzetništva nije nova pojava, već rezultat duge povijesti društvenih inovacija i aktivizma (Dees, 2003.).

2.2 Karakteristike i dimenzije socijalnog poduzetništva

Dees (1998.), identificirao je nekoliko ključnih karakteristika socijalnog poduzetništva uključujući:

- Fokus na stvaranju društvene vrijednosti; socijalni poduzetnici daju prednost stvaranju društvenog utjecaja nad maksimiziranjem profita ili osobne dobiti.

- Inovativni pristupi društvenim problemima; socijalni poduzetnici traže nova i kreativna rješenja za društvene probleme, često koristeći tehnologiju ili poslovne modele kako bi postigli svoje ciljeve.
- Spremnost na preuzimanje rizika; socijalni poduzetnici često su spremni preuzeti značajne rizike, financijske i reputacijske u potrazi za svojom društvenom misijom.
- Predanost mjerenju učinka; socijalni predani su mjerenju i evaluaciji učinka svog rada kako bi poboljšali svoju učinkovitost i odgovornost.

Ovakav oblik poduzetništva brzo je rastuće područje koje privlači sve veću pozornost znanstvenika, praktičara i kreatora politika. Socijalno poduzetništvo predstavlja novi model za održivu promjenu koji integrira ekonomske, društvene i ekološke ciljeve te nudi obećavajući način za rješavanje niza društvenih problema (Dees i Anderson, 2006.).

Socijalno poduzetništvo može se promatrati i kao proces kojim građani grade ili transformiraju institucije kako bi unaprijedili rješenja za društvene probleme kao što su siromaštvo, bolest, nepismenost, uništavanje okoliša, kršenje ljudskih prava i korupcija, kako bi učinili život boljim za mnoge (Bornstein, 2007.). Prema navodima autora (Grubi, Dees i Liechtenstein, 2015.) u postojećim definicijama socijalnog poduzetništva postoje pojedine praznine te predlažu teorijski okvir koji se sastoji od 3 ključne dimenzije, misije, tržišta i modela:

- Dimenzija misije odnosi se na društveni ili ekološki problem kojim se društveni poduzetnik želi baviti. Ova dimenzija odražava važnost jasne i specifične misije jer pomaže društvenim poduzetnicima da usmjere svoje napore, komuniciraju svoje ciljeve i mjere svoj učinak.
- Tržišna dimenzija odnosi se na ciljnu publiku odnosno korisnike rada društvenog poduzetnika. To uključuje razumijevanje potreba i preferencija ciljne populacije, kao i identificiranje potencijalnih partnera i dionika koji mogu podržati misiju društvenog poduzetnika.
- Dimenzija modela odnosi se na specifični pristup ili strategiju koju društveni poduzetnik koristi za stvaranje društvene vrijednosti. To uključuje aspekte kao

što su struktura organizacije, mehanizmi financiranja, modeli prihoda i strategije partnerstva. Dimenzija modela naglašava važnost razumijevanja jedinstvenog konteksta u kojem se odvija društveno poduzetništvo, kao i potrebu za inovacijom i prilagodbom kao odgovor na promjenjive okolnosti.

Autori (Mair i Marti, 2006.) smatraju da istraživanja o socijalnom poduzetništvu imaju potencijal značajnog doprinosa razumijevanju načina na koji se socijalno poduzetništvo može iskoristiti za rješavanje društvenih problema i ekoloških izazova te za stvaranje pozitivnih društvenih i ekoloških izazova te za stvaranje pozitivnih društvenih i ekonomskih ishoda. Nadalje, socijalno poduzetništvo jedinstveno je područje koje objedinjuje elemente poduzetništva, inovativnosti i društvenih promjena te zahtjeva nove metode i koncepte kako bi se u potpunosti obuhvatila njegova složenost (Mair i Marti, 2006.). Buduća istraživanja trebala bi usredotočiti na utvrđivanje uvjeta pod kojima socijalno poduzetništvo može biti uspješno u postizanju društvenih i financijskih ciljeva, kao i na razumijevanje uloge društvenih mreža, institucionalnog okruženja i drugih čimbenika u olakšavanju ili ograničavanju društvenog poduzetništva (Dacin, Dacin i Matear, 2010.)

2.3 Specifičnosti socijalnog poduzetništva

Socijalno poduzetništvo razlikuje se od ostalih oblika poduzetništva. Njegova glavna definirajuća karakteristika je društvena misija ili svrha pothvata, a ne bilo koji jedinstveni skup ponašanja ili procesa (Dacin i sur., 2010.). Socijalno poduzetništvo i komercijalno poduzetništvo razlikuju se po primarnim ciljevima i motivaciji (Austin i sur., 2006.). Komercijalno poduzetništvo obično uključuje pokretanje posla s primarnim ciljem stvaranja dobiti. Poduzetnik nastoji prepoznati potrebu na tržištu i stvoriti proizvod ili uslugu kako bi ispunio tu potrebu, s krajnjim ciljem stvaranja prihoda i postizanja financijskog uspjeha (Austin i sur., 2006.). Socijalno poduzetništvo, s druge strane, uključuje pokretanje poslovanja s primarnim ciljem rješavanja društvenog ili ekološkog problema. Poduzetnik nastoji identificirati društveni ili ekološki problem i stvoriti održivi poslovni model za rješavanje tog problema, s

krajnjim ciljem stvaranja društvenog ili ekološkog utjecaja (Austin i sur., 2006.). Dok komercijalne poduzetnike može motivirati osobni dobitak ili financijski uspjeh, društvene poduzetnike pokreće želja da pozitivno utječu na društvo ili okoliš. Kao rezultat toga, društveni poduzetnici često daju prednost društvenom i ekološkom utjecaju nad financijskim povratima (Austin i sur., 2006). Socijalni poduzetnici motivirani su željom za stvaranjem društvene vrijednosti i rješavanjem društvenih problema te često usvajaju inovativne poslovne modele koji im omogućuju ostvarivanje društvene misije uz stvaranje prihoda (Nicholls, 2006.). Još jedna ključna razlika između socijalnog i komercijalnog poduzetništva je njihov pristup riziku. Komercijalni poduzetnici često su spremni preuzeti više razine rizika kako bi postigli financijski uspjeh, dok socijalni poduzetnici mogu biti skloniji riziku zbog svoje usredotočenosti na stvaranje pozitivnog društvenog ili ekološkog utjecaja (Austin i sur., 2006.). Socijalno poduzetništvo stavlja veći naglasak na upravljanje dionicima i procjenu društvenog utjecaja (Nicholls, 2006.). Nadalje, socijalni poduzetnici moraju upravljati složenim odnosima dionika i uravnotežiti interese više dionika, uključujući korisnike, donatore, investitore i zaposlenike (Nicholls, 2006.). Socijalno poduzetništvo uključuje prepoznavanje društvenih problema ili prilika i razvoj inovativnih i održivih rješenja koja stvaraju pozitivne društvene promjene. Socijalni poduzetnici imaju za cilj ostvariti društveni utjecaj uz istovremeno postizanje financijske održivosti kroz aktivnosti koje generiraju prihod (Chell, 2007.).

Bornstein (2007.) razlikuje 4 tipa socijalnog poduzetništva:

- Socijalno poduzetništvo s izravnim uslugama: Ova vrsta društvenog poduzetništva uključuje pružanje izravnih usluga određenoj populaciji u potrebi. To može uključivati organizacije koje pružaju obrazovanje, zdravstvenu skrb ili smještaj zajednicama koje su u nedostatku usluga.
- Socijalno poduzetništvo zagovaranja: Ova vrsta društvenog poduzetništva uključuje stvaranje sustavnih promjena zagovaranjem promjena politike ili osporavanjem društvenih normi. Organizacije

koje se fokusiraju na pitanja poput ekološke pravde ili građanskih prava spadaju u ovu kategoriju.

- Razvojno socijalno poduzetništvo: Ova vrsta društvenog poduzetništva usmjerena je na stvaranje dugoročnog gospodarskog razvoja u zajednicama u nepovoljnom položaju. Organizacije u ovoj kategoriji mogu davati makrofinancijske zajmove ili raditi na stvaranju održivih poduzeća u siromašnim područjima.
- Organizacije za podršku socijalnom poduzetništvu: Ova vrsta društvenog poduzetništva uključuje pružanje podrške i resursa drugim društvenim poduzetnicima. To može uključivati organizacije koje pružaju financiranje, mentorstvo ili obuku pojedincima ili grupama koje rade na projektima društvenog utjecaja.

Društvenu vrijednost mogu stvoriti razni akteri, uključujući socijalne poduzetnike, neprofitne organizacije, vlade i korporacije (Kiser i sur., 2014.). Društvena vrijednost definira se kao pozitivan utjecaj koji organizacija ima na društvo i okoliš (Kiser i sur., 2014.). Nadalje, ona nadilazi mjere financijskog učinka poput profitabilnosti ili povrata ulaganja. Umjesto toga, društvena vrijednost uzima u obzir društveni i okolišni kontekst u kojem organizacija djeluje te načine na koje pridonosi stvaranju pozitivne promjene u svijetu. Socijalni poduzetnici su jedna važna skupina aktera koji stvaraju društvenu vrijednost jer su usmjereni posebno na korištenje poslovnih strategija za postizanje društvenih ili ekoloških ciljeva (Kiser i sur., 2014). Socijalni poduzetnik može razviti inovativni poslovni model za pružanje pristupačne zdravstvene skrbi zajednicama koje nemaju dovoljno usluga ili stvoriti program koji obučava i zapošljava pojedince iz marginaliziranih zajednica. Ove inicijative ne samo da stvaraju društvenu vrijednost, već imaju i potencijal za stvaranje ekonomske vrijednosti i doprinos održivom razvoju (Mair i Batillana, 2014.). Socijalno poduzetništvo neprestano se razvija. Kako se društveni problemi i konteksti mijenjaju, socijalni se poduzetnici moraju prilagođavati i inovirati kako bi ostali relevantni i učinkoviti. To zahtijeva kontinuirani proces učenja, eksperimentiranja i prilagodbe (Kickul i Lyons, 2012.). Ovakva vrsta poduzetništva prilikom rada na identificiranju i rješavanju društvenih problema kroz poduzetnička rješenja ne nastoji samo stvoriti nova

poduzeća već uključuje i inovativna rješenja postojećih organizacija i suradnju među akterima (Bornstein i Davis, 2010.:3).

2.4 Socijalni poduzetnik

Socijalno poduzetništvo je globalni fenomen. Socijalni poduzetnici mogu se pronaći u svakoj regiji svijeta i uključeni su u širok raspon aktivnosti, od pružanja osnovnih dobara i usluga do rješavanja složenih društvenih pitanja (Kickul i Lyons, 2012.). Socijalni poduzetnici su pojedinci ili organizacije koji na inovativan način pristupaju rješavanju društvenih ili ekoloških problema (Tracey i Haugh, 2014.). Koriste se poduzetničkim metodama za stvaranje održivih rješenja, kao što su novi proizvodi ili usluge, poslovni modeli ili organizacijske strukture (Tracey i Haugh, 2014.). Nicholls (2008.) također napominje da socijalni poduzetnici pokazuju određene karakteristike, kao što su usmjerenost na misiju, inovativnost i prilagodljivost, te da su sposobni mobilizirati resurse i angažirati dionike kako bi postigli svoje društvene ciljeve. Socijalni poduzetnici posjeduju posebne vještine za prepoznavanje i rješavanje lokalnih potreba, budući da imaju izravniju vezu sa zajednicama kojima služe. Nadalje, u kontekstu socijalnog poduzetništva, ideja o izravnijoj povezanosti sa zajednicama kojima se pruža usluga odnosi se na sposobnost socijalnog poduzetnika da razumije i odgovori na potrebe i brige zajednica s kojima radi (Moomaw, 2016.). Isti autor (Moomaw, 2016.) ističe kako su socijalni poduzetnici često pojedinci koji duboko razumiju probleme s kojima se suočavaju njihove zajednice i sposobni su razviti inovativna rješenja koja su prilagođena lokalnim potrebama. Ova sposobnost identificiranja i rješavanja lokalnih potreba nerijetko je rezultat osobnih veza i iskustva socijalnog poduzetnika unutar zajednice. Socijalni poduzetnici mogu dolaziti iz zajednica kojima služe ili su proveli dosta vremena radeći u tim zajednicama. Kao rezultat toga, imaju duboko razumijevanje kulturnih, društvenih i ekonomskih čimbenika koji oblikuju potrebe i prioritete zajednice (Moomaw, 2016.). Na posljetku, Moomaw (2016.) ukazuje na to kako ovakva izravna povezanost sa zajednicom omogućuje socijalnim poduzetnicima da razviju rješenja koja su kulturološki primjerena, društveno prihvatljiva i ekonomski održiva te su u stanju uključiti članove zajednice u razvoj rješenja i stvoriti partnerstva koja pomažu osigurati uspjeh i održivost njihovih inicijativa (Moomaw, 2016.). Socijalni poduzetnici imaju snažan

osjećaj empatije i nastoje se povezati s ljudima kojima služe, što im omogućuje da razviju rješenja koja su prilagođena specifičnim potrebama njihovih zajednica (Martin i Osberg, 2007.). Socijalni poduzetnici su nova vrsta vođa, koji posjeduju jedinstven skup vještina i kvaliteta koje im omogućuju stvaranje pozitivnih promjena u društvu (Martin i Osberg, 2007.). Autori Martin i Osberg (2007.) socijalne poduzetnike nazivaju pokretačima promjena koji su sposobni identificirati i rješavati društvene probleme na inovativne i učinkovite načine. Nadalje, socijalno poduzetništvo složeno je i izazovno područje, ali zasigurno posjeduje potencijal za stvaranje značajnog pozitivnog utjecaja na pojedince, zajednice i društva u cjelini (Martin i Osberg, 2007.).

Prema autorima (Elkington i Hartigan, 2008.) socijalni poduzetnici prepoznatljivi su po svojim jedinstvenim karakteristikama:

- Inovativno razmišljanje: socijalni poduzetnici često su sposobni razmišljati izvan okvira i razvijati rješenja koja izazivaju tradicionalne pristupe društvenim problemima.
- Preuzimanje rizika: socijalni poduzetnici ne boje se isprobati nove pristupe ili prihvatiti složene izazove, spremni su eksperimentirati i učiti na svojim pogreškama.
- Stras i upornost: socijalni poduzetnici duboko su predani svojoj misiji i vođeni su osjećajem svrhe.
- Suradnički način razmišljanja: socijalni poduzetnici shvaćaju važnost izgradnje partnerstva i suradnje s nizom dionika kako bi postigli svoje ciljeve što uključuje učinkovitu suradnju s vladama, poduzećima, zajednicama i drugim organizacijama kako bi stvorili značajne društvene promjene.

3. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO U HRVATSKOJ

Pokazatelji socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj datiraju još iz vremena kada zemlja nije bila samostalna i suverena država. Nadalje, socijalno poduzetništvo vuče korijene iz tradicionalnih poduzetničkih načela, ali s fokusom na društveni cilj. Za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije klasično poduzetništvo nailazilo je na mnoge prepreke pa je samim tim i razvoj socijalnog poduzetništva bio otežan. Neki

od uzroka uključuju činjenicu da su društva u to vrijeme davala prednost kolektivu nad pojedincem te da je postojao jedinstveni režim u kojem je vlada kontrolirala gospodarstvo i poduzeća (Zubić, 2015., prema Škrtić, 2016.).

U to vrijeme postojala su zadrugarstva, te manji i veći poduzetnici čiji je uspjeh bio neizvjestan. Nakon ostamostaljenja Hrvatske, posljedice Domovinskog rata stvorile su ekonomske i društvene izazove. Gospodarske aktivnosti nisu napredovale, što je uključivalo i poduzetnike, a to je negativno utjecalo na razvoj poduzetništva u Hrvatskoj (Kovačević, 2001.).

Završetak rata i godine ratovanja su rezultirali postupnim procesom preoblikovanja socijalnog sustava, što je išlo sporije nego što se očekivalo. Većina državnih resursa bila je usmjerena na saniranje posljedica rata, što je rezultiralo smanjenjem financijskih sredstava iz državnog proračuna namijenjenih socijalnim programima. Rat je također stvorio brojne ranjive skupine, uključujući ratne žrtve, obitelji, izbjeglice i žene koje su pretrpjele ratne traume, a država se trudila pružiti im potrebnu podršku. Značajan dio proračunskih sredstava bio je usmjeren prema tim korisnicima, što je percipirano kao znatan korak prema jačanju solidarnosti unutar društva (Zubić, 2015., prema Šućur, 2003.).

Pozitivna strana, nastala kao rezultat tih okolnosti, obuhvaćala je činjenicu da su kako mala tako i velika poduzeća pridonijela zaposlenosti tijekom i nakon rata. Organizacija poput Caritasa poticala je razvoj poduzetništva, a 1997. godine Vlada je usvojila Program za poticanje malih poduzetnika, istovremeno donoseći i Zakon o udrugama (Zuanić, 2017., prema Zrinščak, 2007.).

Nakon završetka rata, neki od ključnih aktera u oblikovanju socijalnih politika prepoznali su važnost civilnog sektora kao ključnog sudionika u rješavanju novih socijalnih izazova. Civilno društvo postalo je ključni pokretač inicijativa koje kombiniraju socijalne i poduzetničke elemente (Škomrlj, 2020., prema Škrtić i Mikić, 2007.). U hrvatskom socioekonomskom okruženju, socijalno poduzetništvo, kako ga danas razumijemo, počelo se razvijati tek sredinom 20. stoljeća. Organizacije su igrale važnu ulogu u organiziranju različitih događanja poput tribina, radionica i treninga te su izrađivale programske dokumente. Jedan od tih dokumenata bio je "Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora u Republici

Hrvatskoj," koji je objavljen 2001. godine (Škomrlj, 2020., prema Vidović, 2012.). Razvoj socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj prepoznat je od 2000. godine nadalje, uz aktivno sudjelovanje organizacija civilnog društva. Također su postojale organizacije koje su podržavale razvoj i rad socijalnog poduzetništva, uključujući NESsT (Nonprofit Enterprise and Self-Sustainability Team), američku organizaciju za međunarodni razvoj USAID te nakon pristupanja Europskoj Uniji, IPA (International Police Association) (Periša, 2018., prema Zubiću, 2015).

Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo osnovano je 2002. godine. U to vrijeme prepoznata je potreba za podrškom određenim skupinama, kao što su žene, osobe s invaliditetom i mladi poduzetnici, što je rezultiralo uspostavljanjem poduzetničkih inkubatora i centara za pomoć. Razvoj socijalnih politika u Hrvatskoj također je prepoznat donošenjem Zakona o udrugama 2011. godine, osnivanjem Savjeta za razvoj civilnog društva 2002. godine i formiranjem Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva 2013. godine (Zuanić, 2017.). Organizacije su igrale sve značajniju ulogu u rješavanju društvenih problema, iako je usporavanje razvoja socijalnog poduzetništva bilo posljedica gospodarskih i društvenih prepreka. Međunarodne organizacije su također odigrale važnu ulogu u promicanju socijalne ekonomije u Hrvatskoj (Zuanić, 2015.:27).

Neprofitne udruge sve više dobijaju na važnosti. One pripadaju grupi organizacija koje su neprofitne, kao što su to primjerice, udruge, zaklade, vjerske zajednice, političke stranke te druge organizacije. Važno je naglasiti kako neprofitnost kod socijalnog poduzetništva ne znači nepostojanje prihoda i profita u svome djelovanju, već se stečenim profitom nastoje postići neprofitni ciljevi. U Hrvatskoj imamo razne oblike neprofitnih organizacija kojima je u interesu djelovati na način da postižu društveno korisnu svrhu te da povoljno utječu na gospodarski rast (Lešić, 2015.).

Prema Lešić (2015.), registracija udruge kao neprofitne organizacije odražava njezinu svrhu koja ne uključuje stvaranje profita za članove. Međutim, nije isključeno da udruge ostvaruju prihode ako je to predviđeno njihovim statutom. Ostvareni dobitak koristi se za poboljšanje rada udruge i ostvarivanje ciljeva definiranih statutom. U Hrvatskoj, civilno društvo igra ključnu ulogu u promicanju socijalnog poduzetništva i postavlja standarde dobre prakse.

Socijalni poduzetnici i organizacije civilnog društva suočavaju se s izazovima kao što su nedostatak financijskih resursa, nedostatak znanja o poslovanju, uključujući pokretanje, upravljanje i održivost poslovanja, te velika ovisnost o donatorima i javnom sektoru za financiranje. Investitori i bankarski sektor često nisu skloni pružanju kredita, što negativno utječe na razvoj socijalnog poduzetništva (Lešić, 2015.).

Unatoč tim izazovima i preprekama, Hrvatska bilježi skroman napredak u razvoju socijalnih poduzetnika u različitim sektorima, uključujući poljoprivredu, turizam, intelektualne usluge, proizvodnju, i kulturne djelatnosti. Ovi poduzetnici također pridonose rješavanju društvenih problema poput zapošljavanja ranjivih skupina, očuvanja okoliša, održivih resursa i poticanja regionalnog razvoja (Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine, str. 15).

Kao što je već napomenuto, možemo ponovno zaključiti da je značajan porast civilnih organizacija primjetan nakon završetka Domovinskog rata. Te organizacije su se uglavnom bavile promicanjem ljudskih prava, slobode medija i novinarstva, te su aktivno radile na jačanju demokracije te zaštiti okoliša i prava životinja (Vincetić i sur., 2013.).

Prema (Vincetić i sur., 2013.) podaci Državnog zavoda za statistiku, u ožujku 2006. godine u Republici Hrvatskoj bilo je 46,855 registriranih neprofitnih pravnih subjekata. Struktura ovih organizacija prema različitim pravnim oblicima pokazuje da udruge, ustanove, udruženja, fondovi i slične organizacije čine 92,6% ovih subjekata. Tijela državne vlasti i jedinice lokalne i regionalne samouprave čine 6,1%, dok preostalih 1,3% čine subjekti koji nisu klasificirani. Ako analiziramo aktivnosti ovih organizacija, vidljivo je da je samo 33,5% od njih aktivno djelovalo. Također, možemo pratiti njihovu podjelu prema vrstama aktivnosti, koja pokazuje da se većina njih (80,2%) bavi ostalim društvenim, socijalnim i osobnim uslugama, no samo 27,8% ih je aktivno u ovom području. Javna uprava i obrana te obvezno socijalno osiguranje čine 7,5% registriranih organizacija, od kojih je 35,4% aktivno. Zdravstvena zaštita i socijalna skrb imaju sličan omjer registriranih i aktivnih organizacija, dok obrazovanje

čini samo 4,9% registriranih, ali s najvećim udjelom aktivnih od 89,2% (Vincetić i sur., 2013).

Socijalno poduzetništvo je rastući fenomen u gospodarstvima mnogih zemalja. U Hrvatskoj je, međutim, tek posljednjih godina dobio pozornost (Brajević i sur.,2015). Shodno tome, još uvijek nema puno aktera uključenih u socijalno poduzetništvo (Brajević i sur.,2015). Naime, značajan korak za afirmaciju ove djelatnosti bila je inicijativa Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja za izradu strategije društvenog poduzetništva. Ovom inicijativom ne samo da se prepoznaje posebnost ove djelatnosti, već i njena uloga u društvenom i gospodarskom razvoju te pokušaj stvaranja nove ravnoteže u hrvatskom društvu (Brajević i sur.,2015.).

<i>NAME</i>	<i>AREA OF ACTIVITY</i>	<i>MAIN GOALS</i>
<i>ACT</i>	<i>Čakovec</i>	<i>Development civil society</i>
<i>BARKAN</i>	<i>Otočac</i>	<i>Promote cycling in Otočac</i>
<i>GRUPA KORAK</i>	<i>Karlovac</i>	<i>Protection of women's and children's rights</i>
<i>UDRUGA LASTAVICE</i>	<i>Split</i>	<i>Improving the quality of life people with disabilities</i>
<i>UDRUGA MI</i>	<i>Split</i>	<i>Development local community</i>
<i>ZADRUGA DOBRONAM</i>	<i>Zagreb</i>	<i>Personal and social development</i>
<i>NOA</i>	<i>Osijek</i>	<i>Social banking</i>
<i>PLAVI SVIJET</i>	<i>Veli Lošinj</i>	<i>Protection of the Adriatic Sea</i>
<i>RODA</i>	<i>Zagreb</i>	<i>Protection children and parents rights</i>
<i>SLAP</i>	<i>Osijek</i>	<i>Development local community</i>
<i>ZELENI OSIJEK</i>	<i>Osijek</i>	<i>Environmental protection</i>

Tablica 1. Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj

Izvor: Brajević, S., Babić, A., i Jukić, I. (2015). Social entrepreneurship and economic development. DIEM: Dubrovnik International Economic Meeting, 2(1), 1-14

3.1 Zakonodavni okvir socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj

Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj nije regulirano jedinstvenim zakonom, već se njegove aktivnosti odnose na više zakonskih propisa: Zakon o udrugama (NN 88/01, 11/02), Zakon o zadrugama (NN 36/95, 67/01, 12/02), Zakon o zakladama i fondacijama (NN 36/95, 64/01), Zakon o ustanovama (NN 76/93, 29/97, 47/99, 35/08) i Nacionalna strategija za poticanje razvoja civilnog društva od 2006. do 2011. godine (Šimunović, 2021., prema Pavković, 2018., prema Perčin, 2011).

Temeljni cilj Strategije za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj od 2015. do 2020. je stvaranje povoljnog okruženja za poticanje i razvoj socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj kako bi se smanjio regionalni jaz i osiguralo veće zapošljavanje i pravednija raspodjela i upravljanje društvenim bogatstvom. Specifični ciljevi Strategije (Strategija za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj od 2015. do 2020.) su:

1. Stvaranje i poboljšanje zakonodavnog i institucionalnog okvira za razvoj socijalnog poduzetništva;
2. Stvaranje financijskog okvira za učinkovit rad socijalnih poduzetnika;
3. Poticanje važnosti i uloge socijalnog poduzetništva kroz sve oblike obrazovanja;
4. Osiguranje vidljivosti uloge i mogućnosti socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj te informiranje javnosti o temama vezanim za društveno poduzetništvo.

U Hrvatskoj se socijalno poduzetništvo najviše razvilo u zadnjih dvadeset godina u civilnom sektoru, kroz rad udruga, pokretača raznih oblika društvene ekonomije u našoj zemlji i usvajanjem ideja mnogih međunarodnih organizacija (Vojvodić i Banović, 2019.). Do 2015. se češće upotrebljavao izraz “socijalno poduzetništvo”, ali je uvođenjem Strategije prihvaćen izraz “društveno poduzetništvo” da bi se takvim inicijativama dalo više prostora i omogućilo širenje konteksta radne integracije ili pružanja socijalnih usluga (Vojvodić i Banović, 2019.). Budući da u Hrvatskoj ne postoji poseban pravni oblik za socijalno poduzetništvo i odgovarajući zakon koji ga regulira, nije jasno kako će se tumačiti neki kriteriji iz Strategije (Šimunić i sur., 2021 prema Šimleša i sur., 2016.). To je posebno problematično ako se uzme u obzir da postojeći i važeći zakoni često nisu usklađeni s tim kriterijima (Šimunić i sur., 2021

prema Šimleša i sur., 2016.). U Hrvatskoj se mnoga poduzeća koja se bave društvenim problemima, bez obzira jesu li profitna ili neprofitna, nazivaju socijalnim poduzećima i imaju mogućnost doprinijeti boljem svijetu (Šimunić, 2021). Činjenica nedostatka regulatornog okvira očituje problematiku u zakonskom dijelu (Šimunić, 2021.).

3.2 Organizacijska struktura socijalnog poduzetništva

Prema (Baturina i Babić, 2021) u Hrvatskoj ne postoji zaseban pravni oblik za socijalno poduzetništvo, nego se ono prepoznaje po svojim značajkama unutar postojećih pravnih oblika organizacije. Svaka organizacija koja želi biti socijalno poduzeće mora (Baturina i Babić, 2021):

1) poštivati zakonske odredbe koje se odnose na vrstu organizacije kojoj pripada

2) zadovoljavati kriterije za društveno poduzetništvo koje je utvrdila Strategija razvoja društvenog poduzetništva u RH za razdoblje od 2015. do 2020. godine.

Prije usvajanja Strategije razvoja, socijalna poduzeća su se sama prepoznavala po svojim značajkama djelovanja koje su ih približavale socijalnom poduzetništvu (Baturina i Babić, 2021).

Socijalno poduzetništvo se može razvijati kroz različite zakonske i institucionalne oblike koji omogućuju ostvarivanje određene vrste socijalnog poduzetništva (Zrilić i Širola, 2014., prema Martin, Osberg, 2009.). Važno je istaknuti da se socijalno poduzetništvo provodi kroz postojeće zakonske akte koji reguliraju razne oblike poduzetništva. Nadalje, u Republici Hrvatskoj socijalni poduzetnici imaju velik izbor mogućnosti u kojima mogu provoditi svoje poduzetničke projekte i inicijative. Sukladno tome, prema postojećem zakonodavstvu u Republici Hrvatskoj, socijalno poduzetništvo se može organizirati kao (Baturina i Babić, 2021.):

- Udruga
- Zaklada
- Zadruga
- Tvrtka
- Ustanova

U narednom dijelu definirati će se svaki pojedini organizacijski oblik sukladno odgovarajućem zakonu.

Udruga, prema Zakonu o udrugama (NN 74/2014., čl.4.) predstavlja svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja.

Sukladno Zakonu o zakladama (NN 106/2018., čl.2., st. 1.,2.) zaklada je:

- imovina namijenjena da sama odnosno prihodima što ih stječe trajno služi ostvarivanju neke općekorisne svrhe ili dobrotvorne svrhe
- neprofitna pravna osoba bez članova

Zadruga je dobrovoljno udruženje zadrugara u kojem svaki član sudjeluje neposredno i koje zajedničkim poslovanjem po načelu uzajamne pomoći unapređuje i zaštićuje svoj gospodarski i drugi profesionalni interes, u cilju ostvarenja svoje osobne i zajedničke dobiti zadrugara u skladu sa zakonom i pravilima zadruge (Zakon o zadrugama, NN 36/1995., čl.1.,st.1).

Tvrtka je ime pod kojim trgovačko društvo posluje i pod kojim sudjeluje u pravnom prometu (Zakon o trgovačkim društvima, NN 152/2011 ., čl. 11., st. 1)

Prema Zakonu o Ustanovama, ustanovu možemo definirati kao (NN 127/2019., čl.1) pravnu osobu koja se osniva za trajno obavljanje djelatnosti od javnog interese te stječe svojstvo pravne osobe upisom u sudski registar. Nadalje, osnivač ustanove može biti (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ustanovama, NN 127/2019., čl.10)

- Republika Hrvatska

- lokalna ili regionalna jedinica samouprave u granicama svoje samoupravne nadležnosti
- druga fizička ili pravna osoba, ako je to izričito dozvoljeno posebnim zakonom

U Hrvatskoj se socijalno poduzetništvo često povezuje s neprofitnim organizacijama, posebno zadrugama i udrugama koje se posvećuju dobrobiti zajednice. Ključni akteri u razvoju sektora socijalnog poduzetništva uključuju Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, unutar kojeg djeluje Uprava za poduzetništvo i obrt, te Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (Šimunić Rod i sur., 2021., prema Ignec, 2007.).

Navedeni dionici bitni su za razvoj socijalnog poduzetništva jer utječu na zakonodavni okvir i poticaje za rad udruga. Nadalje, pomažu u brzom i kvalitetnoj realizaciji projekata i osiguravaju mogućnost financijske podrške projektima koji su važni za socijalni razvoj zajednice (Šimunić Rod i sur., 2021.).

4. OSOBE S INVALIDITETOM

Dadić i suradnici (2018.) ističu da termin invaliditet dolazi od latinskog izraza *invalidus*, koja u prijevodu ima značenje bezvrijedan, slab ili nesposoban, i koji označava ljudsko ograničenje koje stigmatizira i omalovažava osobu u društvu u većoj ili manjoj mjeri. Važno je istaknuti kako ne postoji jedinstveno i opće prihvaćeno tumačenje invaliditeta, jer ga različiti dokumenti i autori definiraju na različite načine (Dadić i sur., 2018.). Također, terminologija se mijenja ovisno o kontekstu i reformama koje se provode, kao je prethodilo 1998. godine u Hrvatskoj kada je reformirano mirovinsko osiguranje (Rismondo, 2000.). Stoga, definicija invaliditeta varira u odnosu na sustav putem kojeg se razmatra (Leutar i Buljevac, 2020.). Konvencija o pravima osoba s invaliditetom međunarodni je pravni dokument koji jamči osobama s invaliditetom ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda na ravnopravnoj osnovi kao i ostalim ljudima, prema (Škorić, 2017.). U 2021. godini, u Hrvatskoj je registrirano preko 500.000 osoba s invaliditetom, prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, što u ukupnoj populaciji čini 12% (Jurišić, 2021.).

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom Ujedinjenih naroda, najvažniji je međunarodni pravni dokument koji je Republika Hrvatska potpisala i ratificirala još 2007. godine. U Konvenciji osobe s invaliditetom definiraju se kao osobe koje imaju trajna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u interakciji s različitim preprekama mogu onemogućavati njihovo puno i djelotvorno uključivanje u društvo na ravnopravnoj osnovi s drugima (Jurišić, 2021).

Prema Zakonu kojim se potvrđuje Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, invaliditet je koncept koji se neprestano razvija. On nastaje kao posljedica interakcije osoba koje imaju oštećenja i prepreka koje proizlaze iz stava njihove okoline i iz barijera koje postoje u okolišu, a koje im onemogućavaju puno i djelotvorno uključivanje u društvo na jednakoj osnovi s drugim ljudima (Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, NN, MU, 6/2007.,5/2008., čl. 2.). Gadžo-Šašić (2020.) smatra da je kod ove definicije naglasak na različitim društvenim barijerama s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom i koje ih ograničavaju i otežavaju da budu ravnopravni članovi društva.

Prema istraživanju (Leutar, 2006) u Hrvatskoj je jako mali postotak osoba s invaliditetom koje su u radnom odnosu, a većina je nezaposlena ili prima mirovinu, osobnu invalidninu te socijalnu pomoć. Procjenjujući svoje materijalne prilike, ispitanici su se izjasnili da su djelomično zadovoljni premda se velik udio izjasnio da se nose lošom ili jako lošom ekonomskom situacijom. Nadalje, sudionici smatraju kako bi se njihova situacija znatno poboljšala na način da im se omogući zapošljavanje putem kojeg bi se unaprijedila njihova kvaliteta života (Leutar, 2006).

U Republici Hrvatskoj postaje sve očitije prisustvo socijalnog modela pristupa osobama s invaliditetom (Jurišić, 2021.). Socijalni model je nastojao promijeniti definiciju "invalidnosti", tako da se više ne opisuje u negativnom kontekstu (Leutar, 2006.). Umjesto toga, počelo se promatrati osobe s invaliditetom kao građane s vlastitim pravima (Leutar, 2006.).

5. KVALITETA ŽIVOTA

Kvaliteta života nedostižan je koncept kojemu je moguće pristupiti na različitim razinama općenitosti, od procjene društvenog blagostanja ili blagostanja zajednice do

specifične procjene situacije pojedinaca ili grupa (Felce i Perry, 1995.). Tijekom vremena, kvaliteta života postala je istaknuto pitanje u biometriji, filozofiji, društvenim znanostima, kliničkoj medicini, zdravstvenim uslugama i istraživanju ishoda (Springer, 2023.). Kvaliteta života kompleksan je pojam koji je predmet mnoštva različitih znanstvenih disciplina. Postojanje brojnih perspektiva koje razmatraju problematiku ovog višedimenzionalnog konstrukta gotovo da ju je nemoguće univerzalno definirati (Slavuj, 2012.). Kvalitetu života možemo promatrati kao višestruk koncept koji obuhvaća različite domene kao što su to tjelesno zdravlje, psihičko blagostanje, društveni odnos i percepcija pojedinca o cjeloukupnoj životnoj situaciji (The World Health Organization, 1995.). Kulturne razlike i individualne perspektive mogu utjecati na tumačenje kvalitete života (The World Health Organisation, 1995.). Kvalitetu života možemo promatrati kao višedimenzionalni koncept općeg stanja blagostanja pojedinca u odnosu na njegovu vrijednost, okolinu, kulturni i društveni kontekst u kojem živi (Phyo i sur., 2020 prema Kuyken i sur., 1995.). Pojam kvaliteta života datira iz 1970., kao mjera blagostanja koja se u početku povezivala sa zdravstvenim statusom poput bolesti ili invaliditeta (Phyo i sur., 2020 prema Elkinton, 1966.). Svjetska zdravstvena organizacija kvalitetu života definira kao percepcije pojedinaca o svom položaju u životu u kontekstu kulture i sustava vrijednosti u kojem žive i u odnosu na svoje ciljeve, očekivanja, standarde i brige (The World Health Organisation, 1995.) Prilikom procjene kvalitete života treba uzeti u obzir aspekte tjelesnog zdravlja, psihološkog stanja, razinu autonomije, društvene odnose, uvjerenja i odnos na istaknute značajke okoliša (Pequeno i sur., 2020., prema Vagetti i sur., 2013.). S obzirom na složenu prirodu pojma, procjena kvalitete života je složen pothvat koji zahtjeva višestruke mjere za uključivanje subjektivnosti i multidimenzionalnosti (Pequeno i sur., 2020). Za mjerenje navedenog konstrukta to jest kvalitete života razvijeni su različiti instrumenti koji podrazumijevaju konkretne domene, dodajući subjektivne parametre koji se smatraju potrebnima za sveobuhvatnu procjenu (Pequeno i sur., 2020 prema Campolina i sur., 2011). Model kvalitete života integrira objektivne i subjektivne pokazatelje te široki niz životnih domena i individualnih vrijednosti (Felce i Perry, 1995.).

5.1 Dimenzije kvalitete života

Kvaliteta života je multidimenzionalni koncept koji obuhvaća fizičko, psihološko, socijalno i ekonomsko blagostanje pojedinca (Rapley, 2003.). Nadalje, razlikujemo nekoliko glavnih dimenzija kvalitete života (Rapley, 2003):

- Sigurnost.
Ova dimenzija odnosi se na osjećaj sigurnosti i zaštite od rizika i štetnih događaja. Uključuje sigurnost na radnom mjestu, sigurnost u zajednici i sigurnost u vlastitom domu.
- Materijalni standard.
Materijalni standard odnosi se na financijske uvjete pojedinca i njegovu sposobnost zadovoljavanja osnovnih potreba kao što je to potreba za hranom, smještajem i zdravstvenom skrbi.
- Rad i radno mjesto.
Rad i radno mjesto važni su čimbenici kvalitete života jer posao može biti izvor zadovoljstva i samopouzdanja. Osobe koje su zaposlene imaju veću razinu kvalitete života od onih koje su nezaposlene.
- Odnosi s drugima.
Odnosi s drugima podrazumijevaju odnose na interakciju pojedinca s drugim ljudima, uključujući obitelj, prijatelje i zajednicu. Kvalitetni odnosi s drugima mogu pomoći u održavanju emocionalne stabilnosti i socijalne podrške.
- Zdravlje.
Zdravlje je neophodan čimbenik kvalitete života, a obuhvaća fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje.
- Obrazovanje.
Obrazovanje omogućuje pojedincima da razviju svoje sposobnosti i potencijale koji dovode do boljih mogućnosti za zapošljavanje i razvoj karijere.
- Slobodno vrijeme.
- Okoliš.

5.2 Objektivni pokazatelji kvalitete života

Bruto društveni proizvod i ekonomske mjere smatrale su dugo vremena najvažnijim pokazateljima blagostanja konkretne zemlje (Slavuj, 2012). Nadalje, mjere temelje na novcu i nacionalnom dohotku daju informacije o materijalnom blagostanju ali ne ukazuju na druge ključne dimenzije kao što su to obrazovanje, zdravlje, prirodni okoliš, ljudska prava (Slavuj, 2012). Prepoznavanje da kvaliteta života nije isključivo određena materijalnim blagostanjem potaknulo je stvaranje novih kvantitativnih mjera koje bolje obuhvaćaju pojam ispunjenog života. Posljedično, statistički pokazatelji sada obuhvaćaju ne samo ekonomske aspekte već i društvene, ekološke, političke dimenzije (Slavuj, 2012). Prema statističkim podacima (Eurostat Statistic Explained, 2023) razlikujemo nekoliko domena unutar kojih možemo promatrati kvalitetu života:

- Materijalni životni uvjeti
Materijalni životni standard mjeri se na temelju triju dimenzija. To uključuje dohodak, potrošnju i materijalne uvjete koji podrazumijevaju oskudicu i stanovanje. Dohodak je važan pokazatelj jer ima utjecaj na većinu pokazatelja u okviru. Zajednički pokazatelji dohotka, potrošnje i bogatska također su u razvaju i mogu pružiti najcjelovitiju perspektivu situacije u kućanstvima.
- Proizvodna ili glavna aktivnost
Domena proizvodne ili glavne aktivnosti mjeri se kroz 3 poddimenzije. To su količina zaposlenosti, kvaliteta zaposlenosti i ostale glavne aktivnosti koje podrazumijevaju neaktivno stanovništvo i neplaćeni rad. Brojne aktivnosti svakodnevno ispunjavaju život građana, a najistaknutija je njihov rad. Pokazatelji koji mjere kvantitetu i kvalitetu dostupnih (radno vrijeme, usklađivanje radnog i neradnog života, sigurnost i etika zapošljavanja) neki su od pokazatelja koji se koriste u Europskoj Uniji za mjerenje ovog aspekta kvalitete života. Nije svo stanovništvo zaposleno stoga je u ovoj domeni uključiti pokazatelje koji se odnose na neaktivno stanovništvo i neplaćeni rad. Tema neplaćenog rada važan je pokazatelj kvalitete života i rodne ravnopravnosti.
- Slobodno vrijeme i društvene interakcije

Utjecaj društvenih veza ne treba podcjenjivati kada se procjenjuje i mjeri dobrobit pojedinca one izravno utječu na zadovoljstvo životom. U Europskoj uniji ova se domena mjeri pomoću dvije poddimenzije koje podrazumijevaju aktivnosti u slobodno vrijeme te društvene interakcije. Unutar slobodnog vremena mjeri se kvantiteta koja primjerice uključuje pitanja koliko ljudi često provode vrijeme na sportskim ili kulturnim događajima i kvaliteta, odnosno zadovoljstvo korištenjem vremena kao i nedostatak pristupa nekoj od aktivnosti zbog manjka resursa ili objekta.

Društvene interakcije, kao druga poddimenzija uključuju aktivnosti s drugima (npr. učestalost društvenih kontakata i zadovoljstvo osobnim odnosima), za druge (npr. volontiranje u neformalnim kontekstima) te potencijal za primanje socijalne podrške kojom se stvara socijalna kohezija.

- Zdravlje

Zdravlje je bitan dio kvalitete života građana, a može se smatrati i oblikom ljudskog kapitala. Loše zdravlje može utjecati na opći napredak društva. Tjelesni i psihički problemi također imaju vrlo štetan učinak na subjektivno blagostanje. Zdravstvena situacija u Europskoj uniji, u kontekstu kvalitete života uglavnom se mjeri kroz 3 poddimenzije koje uključuju pokazatelje zdravstvenog ishoda kao što je to očekivano trajanje života, broj godina zdravog života i subjektivnim procjenama vlastitog zdravlja, kroničnih bolesti i ograničenja aktivnosti.

- Ekonomska i fizička sigurnost

Sigurnost je ključni aspekt života građana. Sposobnost planiranja unaprijed i prevladavanja bilo kakvog iznenadnog pogoršanja njihovog ekonomskog i šireg okruženja ima utjecaj na njihovu kvalitetu života.

- Vladavina i temeljna ljudska prava

Pravo na uključivanje u javne rasprave i utjecaj na oblikovanje javnih politika smatra se izrazito važnim aspektom kvalitete života. Postoje 3 poddimenzije obuhvaćene ovom domenom upravljanja i temeljnih prava. To uključuje povjerenje u institucije i javne službe, diskriminaciju i jednake mogućnosti te aktivno građanstvo. Pružanje pravih zakonskih jamstava za građane temeljni

je aspekt demokratskih društava. Dobro upravljanje ovisi o sudjelovanju građana u javnom i političkom životu.

- Prirodno i životno okruženje

Zaštita okoliša bila je vrlo visoko na europskom dnevnom redu u posljednjih nekoliko desetljeća. U posljednjem Eurobarometru na tu temu, prikupljenom 2017., 94% Europljana izjavilo je da im je zaštita okoliša vrlo važna. Izloženost onečišćenju zraka, vode i buci može imati izravan utjecaj na zdravlje pojedinaca i ekonomski prosperitet društava. Pokazatelji vezani uz okoliš vrlo su važni za ocjenu kvalitete života u Europi i općenito. Subjektivni pokazatelji, kao što su vlastite percepcije pojedinaca o razinama buke ili postojanju zagađenja i prljavštine u njihovom lokalnom području i njihovo zadovoljstvo okolišem i zelenim površinama u njihovom lokalnom području uključeni su u ovu dimenziju.

- Sveukupno iskustva života

Sveukupna procjena nečijeg života mjeri se korištenjem tri poddimenzije: zadovoljstvo životom (kognitivna procjena), afekt (osjećaji ili emocionalna stanja osobe, i pozitivna i negativna, obično mjerena u odnosu na određenu točku u vremenu) i eudaemonija (osjećaj imati smisao i svrhu u vlastitom životu ili dobro psihološko funkcioniranje.).

5.3 Subjektivno blagostanje

Koncept blagostanja može se mjeriti putem tradicionalnih ekonomskih pokazatelja kao što su prihod i bogatstvo međutim autori (Diener i Seligman, 2004.) smatraju kako bi subjektivne mjere blagostanja bile svrhovite u ekonomskim procjenama i kreiranju politike. Subjektivno blagostanje treba smatrati vrijednim pokazateljem društvenog napretka i bitnom komponentom kvalitete života (Diener i Seligman, 2004.). Subjektivno blagostanje, koje obuhvaća životno zadovoljstvo, sreću i druga pozitivna emocionalna iskustva pruža vrijedne uvide u opću dobrobit pojedinca i treba ga smatrati bitnom komponentom procjena politike (Diener i Seligman, 2004.). Autori (Diener i Seligman, 2004.) zaključuju kako uključivanjem subjektivnih mjera blagostanja kreatori politika mogu steći sveobuhvatnije razumijevanje utjecaja svojih

odluka na živote ljudi. Diener i Seligman (2004.) istražuju različite čimbenike koji utječu na subjektivno blagostanje. Ističu genetske predispozicije, životne okolnosti, namjerne aktivnosti i društvene čimbenike kao ključne čimbenike. Genetski čimbenici mogu utjecati na osnovnu razinu dobrobiti pojedinca, dok životne okolnosti, kao što su prihod, zdravlje i društveni odnosi, igraju ulogu u oblikovanju ishoda dobrobiti. Nadalje, namjerne aktivnosti, kao što je uključivanje u smisleni rad ili postizanje osobnih ciljeva, i društveni čimbenici, uključujući društvene norme i kulturne vrijednosti, mogu značajno utjecati na subjektivno blagostanje (Diener i Seligman, 2004.). Prioriteti pojedinaca i relativni značaj koji pridaju različitim aspektima kvalitete života mogu razlikovati ovisno o čimbenicima kao što su dob, spol, socioekonomski status i kulturno podrijetlo (Bowling, 1995.). Prilikom mjerenja kvalitete života osoba s teškoćama u razvoju potreban je višedimenzionalan pristup koji uključuje subjektivna iskustva, individualne perspektive i razmatranja koji sežu dalje od puke procjene fizičkog zdravlja ili funkcionalnih sposobnosti (Felce i Perry, 1995.). Procjena kvalitete života osoba s poteškoćama u razvoju može biti izazovna zbog komunikacijskih prepreka, kognitivnih oštećenja i utjecaja vanjskih čimbenika (Felce i Perry, 1995.). Autori (Felce i Perry, 1995.) ističu važnost uključivanja stajališta pojedinaca s poteškoćama u razvoju kako bi se osiguralo da su njihova iskustva i perspektive uzeti u obzir u procjenama kvalitete života.

5.4 Kvaliteta života osoba s invaliditetom

Autori (Mohamed i sur., 2020.) ističu kako postoji značajna varijabilnost u kvaliteti života odraslih osoba s invaliditetom u usporedbi s kvalitetom života opće populacije. Čimbenici koji utječu na nepovoljniji položaj osoba s invaliditetom, u ovom slučaju konkretno osoba s intelektualnim teškoćama su lošije zdravstveno stanje, slabe društvene interakcije, lošije obiteljske veze i niža razina podrške od strane društva (Mohamed i sur., 2020.). Faktori koji utječu na smanjenu kvalitetu života osoba s invaliditetom su i poteškoće u komunikaciji, društvenoj izolaciji, osjećaj nemoći te stigmatizacija (Dawes i sur., 2015.). Intervencije usmjerene na poboljšanje života odraslih osoba s intelektualnim teškoćama trebale bi uključivati mjere za poboljšanje socijalnih i ekonomskih uvjeta, zdravstvenu skrb, podršku obitelji i društvenu integraciju (Mohamed i sur., 2020.). Premda su poboljšanja u medicinskoj skrbi i

rehabilitacijskim programima omogućila da ljudi s invaliditetom žive duže, i dalje postoji jaz između kvalitete života osoba s invaliditetom i opće populacije (Stein i Jessop, 2003.). Nadalje, isti autori (Stein i Jessop, 2003.) ističu kako se ograničene mogućnosti neovisnosti osoba s invaliditetom i njihove uključenosti u zajednicu negativno odražavaju na njihovu sveukupnu kvalitetu života. Osobe s invaliditetom imaju lošije prilike za obrazovanje zapošljavanje i neovisno življenje te su često izolirane od društva (Stein i Jessop, 2003). Za unaprijeđenje kvalitete života osoba s invaliditetom potrebno je kreirati strategije koje bi omogućile pristup kvalitetnim programima obrazovanja, osiguravanje radnih mjesta i mjesta stanovanja te rad na prevenciji diskriminacije i stigmatizacije (Stein i Jessop, 2023.). Osobe s invaliditetom često imaju poteškoće u pronalaženju posla, što utječe na njihovu financijsku stabilnost i kvalitetu života. Osim toga, osobe s invaliditetom često se suočavaju s diskriminacijom na radnom mjestu, što može dovesti do dodatnog stresa i anksioznosti (Schieman i Plickert, 2013.). Autori (Schieman i Plickert, 2013.) smatraju kako je rad ključna komponentna koja može imati pozitivan učinak na kvalitetu života osoba s invaliditetom te pridonijeti socijalnoj uključenosti, samopoštovanju i financijskoj neovisnosti. Zaposlenje je važan faktor koji utječe na zdravlje i kvalitetu života osoba s invaliditetom (Cameroon i Keegan, 2015.). Nadalje, rad omogućava osoba s invaliditetom da se osjećaju korisnima i uključenima u društvo, što može poboljšati njihovu psihološku dobit, a istovremeno zaposlenje pruža financijsku neovisnost koja rezultira sigurnošću i omogućava lakši pristup potrebnim resursima (Cameroon i Keegan, 2015.). Socijalni kapital odnosno društvene veze, mreže i resursi mogu biti ključan faktor u poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom (Šakić i sur., 2019.). Važno je razvijati mrežu podrške za osoba s invaliditetom, kako bi se poboljšala njihova povezanost s zajednicom i omogućilo sudjelovanje u različitim aktivnostima (Šakić i sur., 2019.).

5.5 Izazovi osoba s invaliditetom

Diskriminacija osoba sa invaliditetom, jedna je od najgorih društvenih stigmi koja je i dalje prisutna u društvu. Marumoagae (2012.) napominje da su žene, muškarci i djeca sa invaliditetom vrlo često među najmarginiziranijim u svim društvima te da se suočavaju sa jedinstvenim izazovima u ostvarivanju svojih ljudskih prava. U odnosu

na populaciju bez invaliditeta, kod osoba s invaliditetom primjetne su velike razlike prilikom zapošljavanja, osobnog dohotka zaposlenih, aktivnostima izvan kuće, kao i u slobodno vrijeme, prijevozu, dostupnosti zdravstvene zaštite, i općenito govoreći, cjelokupnoj kvaliteti života (Leutar i Milić Babić, 2008., prema Taylor, 1999.). Osobe s invaliditetom često imaju zdravstvene razlike naspram ostatka populacije te se suočavaju s jedinstvenim izazovima koji utječu na njihovu ukupnu dobrobit i kvalitetu života (Krahn i sur.,2015.) Socijalne determinante zdravlja nalažu kako čimbenici kao što su siromaštvo, nezaposlenost, ograničene mogućnosti obrazovanja i društvena isključenost pridonose lošijim zdravstvenim ishodima i smanjenoj kvaliteti života osoba s invaliditetom (Krahn i sur.,2015.). Diskriminacija, odnosno isključivanje osoba s invaliditetom, prisutni su i na tržištu rada. Leutar i Milić Babić (2008.) napominju da nezaposlenost lica s invaliditetom pogađa sve zemlje, posebice one nerazvijene, zemlje u razvoju te tranzicijske zemlje. Kako Leutar i Milić Babić (2008.) objašnjavaju, osobe s invaliditetom su veoma heterogena grupa koja teško dobiva posao, a lako ga gubi, prije svega zbog izrazito velikih predrasuda ostatka populacije prema njima, negativnih stavova, ignoriranja, omalovažavanja, ali i zbog konkurencije „zdrave“ radne snage. Kao zaključno razmatranje, Leutar i Milić Babić (2008.) navode da je nezaposlenost osoba s invaliditetom posljedica negativnog stava društva prema njima, a ne njihove nesposobnosti za rad. Marumoagae (2012.) napominje da su osobe sa invaliditetom i danas, a ne samo u prošlosti, izložene „neopravdanim“ percepcijama poslodavaca, što dovodi do njihove kontinuirane diskriminacije i marginalizacije na tržištu rada. Diskriminacija i marginalizacija osoba s invaliditetom velikim dijelom proizlazi iz pristranih stavova i nedostatka svijesti i znanja, a ne samo zbog nedostatka ekonomskih resursa (Marumoagae, 2012.). Osobe s invaliditetom prije će iskusiti siromaštvo zbog prepreka u zapošljavanju, ograničenih mogućnosti obrazovanja i povećanih troškova zdravstvene skrbi (Krahn i sur., 2015). Siromaštvo može imati štetne učinke na pristup zdravstvenoj skrbi, prehrani, stanovanju i socijalnoj potpori, što zauzvrat može utjecati na cjelokupno zdravlje i kvalitetu života (Krahn i sur.,2015). Prema Marumoagae (2011.) smatra se da se osoba s invaliditetom razvija u dobro prilagođenog, produktivnog radnika u atmosferi prihvaćanja, suradnje i dobre volje. Osobe s invaliditetom suočavaju se s višim stopama nezaposlenosti u usporedbi s općom populacijom (Krahn i sur., 2015.). Nedostatak mogućnosti zapošljavanja može

imati negativne učinke na financijsku stabilnost, pristup zdravstvenoj skrbi i sudjelovanje u društvu (Krahn i sur., 2015.). Nezaposlenost također može dovesti do osjećaja socijalne isključenosti i smanjenog samopoštovanja, što utječe na mentalno zdravlje i opću dobrobit (Krahn i sur., 2015.).

6. PRIMJERI DOBRE PRAKSE U HRVATSKOJ U ODNOSU NA OSOBE S INVALIDITETOM I SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO

6.1 Humana Nova

Humana Nova je socijalna zadruga koja se bavi s 3 područja, odnosno ekologijom, društvom i ekonomijom. Ova socijalna zadruga zapošljava jednu od ranjivih skupina u društvu, točnije osobe s invaliditetom koji u svom radnom okruženju stvaraju nove vrijednosti. Od odbačenog tekstila, članovi zadruga, na kreativan način proizvode nove i kvalitetne proizvode, a upotrebom novog tekstila stvaraju se proizvodi koji su dugoročno održivi (Humana Nova, 2023.).

Na temelju provednog istraživanja putem metode intervjua (Lesičak, 2020.) utvrđeno je da funkciju upravitelja Socijalne zadruga Humana Nova obnaša, ekonomist s velikim iskustvom u vođenju poslova u privatnom sektoru, posebice u tekstilnoj industriji, Ivan Božić. Upravitelj je zadruga već 8 godina i jedan od zadrugara. Unutar njegovog poslovnog djelovanja je promicanje društvenog poduzetništva, zadružnog gospodarstva i održivog razvoja kroz sudjelovanje u raznim događajima kao što su konferencije, kongresi i drugo.

Socijalna Zadruga Humana Nova, najuspješniji i najprepoznatiji je primjer društvenog poduzeća za radnu integraciju i ponovnu upotrebu na području Hrvatske. Zadruga svojim radom pomaže u stvaranju tolerantnog društva i uravnoteženog korištenja resursa. Vrijednosti koje promoviraju su zajedništvo, suradnja i uzajamnost, kvaliteta i profesionalnoj, liderstvo, hrabrost, ekonomska, društvena i ekološka održivost te učenje novih vještina (Humana Nova, 2023.).

Prema rezultatima provedenog intervjua (Topolčić, 2021.) Humana Nova je osnovana prije 10 godina kao reakcija na krizu tekstilne industrije i visoku nezaposlenost osoba s invaliditetom, u velikoj mjeri i Roma, u Međimurskoj županiji. Nadalje, Projekt

ESCO – „edukacija za socijalno zadrugarstvo – nove mogućnosti za osobe s invaliditetom“ koji je provodio Autonomni centar -ACT ciljao je na povećanje mogućnosti zapošljavanja osoba s invaliditetom, poticanje društvene integracije i podizanje svijesti o njihovim mogućnostima razvojem održivih modela na lokalnoj i nacionalnoj razini. Nakon završetka projekta, Socijalna zadruga Humana Nova započela je s radom. Od 2011. godine Zadruga neprestano raste u odnosu na broj zaposlenih koji uglavnom osobe s invaliditetom ili skupine drugih marginaliziranih osoba, prihodima i poslovnim partnerima.

Djelovanje navedene zadruge utječe na kvalitetu života osoba s invaliditetom i drugih marginaliziranih skupina jer im se omogućava da žive dostojanstveno kroz plaćeni rad i integraciju. Shodno tome, u okruženju Humana Nove zaposlenici jačaju svoje samopoštovanje, razvijaju radne i socijalne kompetencije. Jedan od ciljeva ovog poduzeća je i smanjiti stereotipe i diskriminaciju prema osobama s invaliditetom i društveno isključenim skupinama koji su još uvijek u velikoj mjeri rašireni u društvu (Društveno odgovorno poslovanje u Hrvatskoj, 2023.).

Humana nova broji 46 zaposlenika, od kojih su 26 osobe s invaliditetom, a 14 pripadnici drugih ranjivih skupina koji se nalaze na margini društva. Humana Nova stvara pozitivan utjecaj na zajednicu kroz krug koji povezuje ljude, planet i reinvestiranje dobiti. Socijalna zadruga Humana Nova je društveno poduzeće koje rješava 3 ključna problema suvremenog društva (Humana Nova, 2023):

- Uključivanje društveno isključenih skupina u društvo
- Recikliranje tekstilnog otpada i briga o planetu,
- Investiranje dobiti u daljnji razvoj i održivost.

Sukladno podacima provedenog intervjua (Lešičak, 2020.) voditelj zadruge ističe kako se zadruga susreće s izazovima kao što su to nedostatak sustavne podrške, najprije u radnoj integraciji i rješavanju problema s otpadnim materijalima. Nadalje poduzeće se susreće s problemima nedostatka novca, nepovjerenje od strane privatnog sektora i

lokalne zajednice točnije grada Čakovca, česta odsutnost zaposlenika s posla zbog bolesti koja im nije dovoljno sustavno nadoknađena.

U 2011. godini, ACT Grupa i njezina društvena poduzeća, uključujući Socijalnu zadrugu Humana Nova, dobili su Nagradu za društveno poduzetništvo. Humana Nova dobila mnoge druge brojne i vrijedne nagrade (Humana Nova, 2023.).

Prema (Lešičak, 2020.) voditelj poduzeća, mora rješavati tipične probleme poduzeća. To znači da mora osigurati da zaposleni rade dobro i da su plaćeni prema svojim mogućnostima, da zadruga ima dovoljno novca i suradnju s drugima. Nadalje, voditelj Božić kaže da neki zaposleni ne žele da se zaposli nova stručna osoba i da to usporava napredak, ali unatoč tome, oni i dalje dobro odgovaraju na zahtjeve tržišta.

Odluke s kojima se susreću voditelji smjene	Odluke s kojima se susreće upravitelj socijalne zadruge
<ul style="list-style-type: none"> • Raspored ljudi • Raspored poslova • Kažnjavanje djelatnika • Rješavanje nesuglasica 	<ul style="list-style-type: none"> • Osiguranje kvalitete posla • Adekvatno plaćen posao • Osiguranje financijske stabilnosti <ul style="list-style-type: none"> • Partnerstvo • Otpor zapošljavanja novog stručnog kadra <ul style="list-style-type: none"> • Osiguranje komunikacije • Pomoć zaposleniku pri obavljanju posla • Kanaliziranje osobnih problema zaposlenika

Tablica 2. Odluke u socijalnoj zadruzi Humana Nova

Izvor: Lesičak, L.(2020). Primjena metode analitički hijerarhijski proces u socijalnom poduzetništvu. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet organizacije i informatike.

6.2 Hedona

Projekt “Cholateria Cris” iz 2012. godine bio je priprema za osnivanje “Hedone”, socijalnog poduzeća koje zapošljava osobe s invaliditetom koje ne mogu naći posao na otvorenom tržištu. Nadalje, ukupni cilj project podrazumijevao je poticanje socijalne uključenosti osoba s invaliditetom kroz njihovu integraciju na tržište rada

(Odgovorno.hr, 2020.). Projekt je pokrenut od strane perspektivne Udruga osoba s invaliditetom Križevci (Hedona, 2023.).

Hedona se bavi proizvodnjom čokolade i čokoladnih praline te je u svom početku djelovanja bila ograničena malim prostorom od svega 60 kvadrata i ukupno 6 zaposlenika od kojih su 4 djelatnika činile osobe s invaliditetom. Ovo društveno poduzeće, potiče i podržava razvojne mogućnosti svojih zaposlenika, a realiziranu dobit ulaže u daljnje obrazovanje, napredak i rast svojih zaposlenika. Danas Čokolaterija Hedona čini 39 zaposlenih, od kojih je 19 osoba s invaliditetom. (Hedona, 2023).

Hedona je od 2018. godine stekla status trgovačkog društva koje zapošljava osobe s invaliditetom na osnovu procjene Centra za profesionalnu rehabilitaciju. Shodno tome, takvo društvo mora imati najmanje 40% zaposlenika s invaliditetom u odnosu na sveukupan broj zaposlenika, a Hedona je to i nadmašila. U sklopu ovog poduzeća radi i stručnjakinja koja je zadužena za pružanje svih vrsta podrške osobama s invaliditetom na poslu (Odgovorno.hr, 2020). Hedona d.o.o. se izdvaja na tržištu svojim posebnim načinom poslovanja i razvoja tvrtke zajedno sa svojim zaposlenicima, i zasluženno ima naziv humano i društveno poduzeće (Hedona, 2023.).

Misija Hedone je dati odgovor na kompleksnu situaciju položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada i njihovu tešku zapošljivost. Otvoreno zapošljavanje omogućava inkluziju, socijalnu uključenost, zdravlje, dobrobit i samoostvarenje svakog pojedinca. Hedonini su proizvodi kvalitetni i autentični. Nadalje, vizija Hedone je da njihova misija bude trajna i dugoročna. Ovo poduzeće nastoji održati uspješnost, s ciljem da se njihovi proizvodi razvijaju, rastu te postanu prepoznati s društvenog, korporativnog i perceptivnog stajališta te da bez dvojbe kontinuirano zapošljavanju i educiraju svoje zaposlenike (Hedona, 2023.).

Hedona je dobila priznanje za svoj rad na integraciji osoba s invaliditetom, koji ima vidljiv socijalni učinak, i koji se može primijeniti i u drugim europskim zemljama. To je bio razlog zašto je Razvojna banka Vijeća Europe nagradila ovaj projekt (Hedona, 2023.). Nagrada Razvojne banke Vijeća Europe za socijalnu koheziju godišnji je natječaj za prepoznavanje projekta koji se bavi izuzetno važnim socijalnim problemima u jednoj od 42 zemlje članice Vijeća Europe (Hrvatski savez udruga

cerebralne i dječje paralize, 2023.). Među 84 prijavljena projekta, čokolaterija Hedona, kao društveno poduzeće i integrativna radionica, je na osnovu kriterija utjecaja, održivosti i inovativnosti, osvojila nagradu od 25.000 eura. Zaključno, Hedona je odgovorila na potrebu tržišta za kvalitetnim i inovativnim obrtničkim proizvodima koji su dobri za zdravlje, i tako se izdvojila na tržištu. Zaposlenici čokolaterije rade ovaj kreativan posao s puno pažnje i posvećenosti, koji zahtijeva preciznost, veliku volju i ljubav. Nagrada Razvojne banke Vijeća Europe potvrda je rada i motivacije koju je ovo poduzeće imalo za ostvarenje svoje vizije (Hedona, 2020.).

6.3 Bubamara

Bubamara je udruga koja se bavi pružanjem usluga i zagovaranjem prava djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Nadalje, osnovana je 1984. godine i danas ima više od 1400 članova i 200 zaposlenih, što je čini jednom od najvećih organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. U svojoj povijesti realizirala je oko 150 projekata usmjerenih na unapređenje života osoba s invaliditetom. Jedan od njihovih zanimljivih i inovativnih projekata je Buba Bar (Štajfar i Strmota, 2020.).

Buba bar je ugostiteljski object, točnije kafić koji je osnovala udruga Bubamara Vinkovci za osobe s invaliditetom. Cilj kafića je pružiti priliku za rad osobama s Downovim sindromom (Priručnik za uspješno prikupljanje sredstava putem interneta, 2020.). Za prikaz Buba Bara kao primjera društvenog poduzetništva korišteni su podaci, dobiveni putem upitnika koji se sastoji od 50 pitanja otvorenog tipa. Cilj upitnika je bio pokazati kako se razvijalo određeno društveno poduzeće u specifičnom lokalnom okruženju. Upitnik je ispunilo vodstvo Bubamare (Štajfar i Strmota, 2020.).

Prena (Štajfar i Strmota, 2020.) misija i vizija Buba Bara je usmjerena na uključivanje osoba s invaliditetom, mijenjanje stavova javnosti o njihovim mogućnostima, pružanje prava na rad i zaradu, poboljšanje životnog standarda, uzore dobre prakse i utjecaj na zakonsku regulativu koja se tiče prava ove ranjive skupine. Buba Bar je započeo kao ugostiteljski objekt u kojem je 15 zaposlenika, od kojih je sedam osoba s invaliditetom, posluživalo kavu i sokove. Osim toga, nudili su i zabavne aktivnosti kao što je kuglanje, a u budućnosti planiraju proširiti ponudu na hranu i druge zabavne sadržaje.

U budućnosti imaju u planu i otvoriti mali hostel koji bi upotpunio sveobuhvatnost usluga i omogućio povećanje broja radnih mjesta (Štajfar i Strmota, 2020.).

Udruga Bubamara Vinkovci, uz brojne projekte iza sebe, brine o više od 1000 osoba s invaliditetom u svojoj županiji i koja ima preko 200 zaposlenih. Shodno tome, nakon što su završili Crowdfunding akademiju, pokrenuli su crowdfunding kampanju na Indiegogo platformi 5. prosinca 2016. i u 30 dana skupili 16 821 dolara, što je 168% više od planiranog cilja te su ostvarili drugi najbolji uspjeh crowdfundinga u Hrvatskoj te godine (Priručnik za uspješno prikupljanje sredstava putem interneta, 2020.). Nadalje, ta sredstva su im pomogla da otvore, uredi i opreme kafić te da zaposle pet osoba s Downovim sindromom (Priručnik za uspješno prikupljanje sredstava putem interneta, 2020.). Osobe s invaliditetom rade u skladu sa svojim mogućnostima te će im je osigurana fleksibilnost u radu (Štajfar i Strmota, 2020.).

Pod geslom „Ekstra kromosom za ekstra kavu“, kampanja je slala poruku da osobe s Downovim sindromom zaslužuju raditi kao i svi ostali građani i da im treba podržati da pokažu da su jednaki i vrijedni članovi društva kojima treba samo prilika da steknu nova znanja i vještine. Zaključno, Buba bar je primjer kako se crowdfundingom i društvenim poduzetništvom može uključiti marginalizirane osobe u život lokalne zajednice sindromom (Priručnik za uspješno prikupljanje sredstava putem interneta, 2020).

6.4 Udruga Slijepih Zagreb

Slijepce osobe zanemarena su društvena skupina. Prema tome, njihovo je sudjelovanje na tržištu rada vrlo malo, ako ne i zanemarivo. (Sapuni s točkicama, 2023.). Uzorci tome su višestruki: zastarjel sustav obrazovanja, loša obrazovna struktura koja ne ulaže dovoljno vremena i truda u razvijanje zanimanja za slijepce osobe koja bi odgovarala zahtjevima tržišta rada te slabije razvijene vještine korištenja suvremenih tehnologija koje su danas neophodne (Sapuni s točkicama, 2023).

Udruga slijepih Zagreb je humanitarna, neprofitna udruga koja se od 1947. godine brine o slijepim osobama iz Zagreba i Zagrebačke županije. Cilj navedene udruge je okupiti slijepce osobe i pomoći im i njihovim obiteljima da se suoče s nastalom

sljepoćom, te ih obučiti za što veću samostalnost i uključenje u društveni život zajednice (Badanjak, 2018., prema Udruga Slijepih Zagreb, 2018.).

Udruga slijepih Zagreb i Zadruga Martinov plašt su u svibnju 2016. godine započeli suradnju s agencijom Apriori World koja im je pomogla u brendiranju Sapuna s točkicama, projekta socijalnog poduzetništva koji je omogućio zapošljavanje tri slijepe i slabovidne osobe. Nadalje, Sapuni s točkicama su jedinstveni proizvodi koji se mogu naručiti u različitim dizajnima i pakiranjima, a imaju točkice koje se osjećaju pod prstima i koje simboliziraju Brailleovo pismo koje koriste slijepe osobe (Apriori World, 2023.). Apriori World je surađivao s Udruženjem 8 godina i bio je odgovoran za promociju projekta, odnose s medijima, prodaju, prikupljanje donacija za izgradnju pogona za slijepe i slabovidne, te nabavku Brailovog printera. Ukupno je donirano više od 330.000 eura (Apriori World, 2023.).

Udruga slijepih Zagreb pomaže svojim članovima da se školuju, rehabilitiraju i zaposle. U skladu s tom misijom, projekt „Sapuni s točkicama“ ima za cilj poboljšati kvalitetu života i zapošljivosti slijepih i slabovidnih osoba. Danas se projekt provodi kroz trgovačko društvo Sfera Visia j.d.o.o., koje je osnovala Udruga, kako bi ojačala konkurentnost društvenog poduzetništva i stvorila bolje uvjete za zapošljavanje slijepih i slabovidnih osoba (Badanjak, 2018., prema Sapuni s točkicama, 2018.).

Prema (Badanjak, 2018.) Udruga slijepih Zagreb suočila se s problematikom tržišta rada kojoj su izložene osobe s invaliditetom na način da educira slijepe i slabovidne osobe za novo zanimanje te stvarajući radnu okolinu u kojoj nema mjesta diskriminaciji za navedenu skupinu.

6.5 Udruga osoba s invaliditetom “Prijatelj” Metković

Nevladina i neprofitna udruga osoba s invaliditetom Prijatelj Metković (UOSI), bavi se socijalnim i humanitarnim radom. Udruga je osnovana 2013. godine i članica je Hrvatskog saveza udruga tjelesnih invalida (UOSI, 2023.).

Temeljem provedenog intervjua (Čutura, 2016) Marina Mustapić, sadašnja ravnateljica udruge kaže kako potrebe osoba s invaliditetom nisu “posebne” već

jednake kao i potrebe drugih građana. Sukladno tome, u Hrvatskoj bez obzira na vidljivost donošenja zakona, strategija i planova za osobe s invaliditetom, potrebno je uložiti dodatne napore za bolji položaj osoba s invaliditetom u društvu.

Cilj ove udruge je stvarati društvo i ekonomiju u kojima će se ljudi s invaliditetom poštivati i uvažavati u svim aspektima života, posebno u pogledu rada i socijalne zaštite. Udruga nudi usluge logopeda, radnu terapiju te neurofeedback metodu (UOSI, 2023.).

Prije pet godina, udruga Prijatelj Metković za osobe s invaliditetom pokrenula je ideju i program za održivo zapošljavanje i uključivanje osoba s invaliditetom i drugih marginaliziranih skupina u proizvodnju kvalitetnih i traženih proizvoda. Jedanaest članova udruge Prijatelj osnovalo je 2011. godine socijalnu zadrugu Prijateljica Metković koja se danas bavi izradom suvenira i recikliranih svijeća (Grakni.hr, 2023.).

Upraviteljica Zadruge, Matea Dragobratović (UOSI, 2023) kaže da je cilj Zadruge omogućiti osobama iz ugroženih skupina društva da imaju jednake šanse na tržištu rada, jer oni zbog ograničenih sposobnosti ne mogu biti jednako ravnopravni s drugima.

7. PREDNOSTI SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA U RAZVOJU I TRANSFORMACIJI ZAJEDNICA I DRUŠTAVA

Socijalno poduzetništvo transformira društvo, bavi se društvenim problemima i unapređuje društvo (Mthembu i Bernard, 2019., prema Abu Saifan, 2012.). Središnji dio svake rasprave o socijalnom poduzetništvu donosi sa sobom pitanja tko treba, a tko može preuzeti odgovornost za potrebe civilnog društva. Javno financiranje postaje oskudno, a društveno poduzetništvo pojavljuje se kao inovativan pristup rješavanju složenih društvenih potreba (Mthembu i Bernard, 2019., prema Johanson, 2000.).

Poduzetništvo u općenitom smislu sa sobom donosi brojne faktore koji pozitivno utječu na razvoj gospodarstva i zajednice. Prvenstveno je važno spomenuti natjecanje, kao jedan od pozitivnih aspekata jer je cilj poduzetništva razvoj i pružanje novih proizvoda i usluga. Društvo ima koristi od konkurencije koja se prirodno javlja među

poduzetnicima i rezultira razvitkom inovativnih ideja i usluga (Benefits od Entrepreneurship to the Society, 2020.). Nadalje, prednost toka prihoda objašnjava se na način da poduzetništva stvara izvore prihoda za društvo. Ljudi svoja znanja i vještine zamjenjuju za plaćeni rad što u konačnici rezultira povećanjem blagostanja u društvu (Benefits od Entrepreneurship to the Society, 2020.). Jedna od prednosti poduzetništva je i da pospješuje upravljanje vlasti što se objašnjava na način da su društvene pogodnosti osigurane kroz oporezivanje svih poduzetničkih pothvata. Vlade diljem svijeta oporezuju pojedince i tvrtke kako bi ostvarile prihod za pružanje osnovnih usluga u svom društvu. Još neke od odlika poduzetništva jesu da širi granice znanja, stvara mogućnost izbora te društveno odgovorno poslovanje (Benefits od Entrepreneurship to the Society, 2020.).

Socijalno poduzetništvo ima svoju svrhu i utjecaj koji blagonaklono utječe na zajednice i čini društva boljim, osvještenijim i naprednijim. Sukladno tome, autori (Mthembu i Bernard, 2019.) navode učinke i područja koja je vrijedno spomenuti proučavajući prednosti socijalnog poduzetništva, koji će objasniti u podpoglavljima ove cjeline.

7.1 Društvene organizacije i upravljanje

Autori (Mthembu i Bernard, 2019., prema Dees, 2007.) tvrde da bi letimičan pogled na svjetske poslove trebao uvjeriti svaku misleću i brižnu osobu, bez obzira na političku ideologiju, kako postoji značajan prostor za napredak. Unatoč znatnom poboljšanju u kvaliteti života koje je čovječanstvo postiglo u posljednja dva stoljeća, još uvijek pojedini problemi ostaju trajni te se pojavljuju se novi. Premda je došlo do brzog gospodarskog rasta i eksperimentima s aktivističkim vladama, veliki dio svjetske populacije ostaje pogođen siromaštvom. Jedan od potencijala za rješavanje navedenog problema je poticanje i podrška socijalnim poduzetnicima koji osmišljavaju obećavajuće strategije za poboljšanje (Mthembu i Bernard, 2019., prema Dees, 2007.) Prednosti socijalnih poduzetnika u odnosu na državu uključuju veću fleksibilnost i prilagodljivost, niži rizik, veću diversifikaciju i povećanu učinkovitost i legitimitet (Mthembu i Bernard, 2019., prema Dees, 2007.).

Jedan od poznatijih primjera u svijetu je Unite for Sight. Ova globalna, neprofitna organizacija pruža visokokvalitetnu skrb za više od 2,4 milijuna ljudi pogođenih siromaštvom i obavila je više od 99 000 operacija vraćanja vida osobama s oštećenjem vida. Partneri su s očnim klinikama u Gani i odgovorni su za 92-postotni porast očnih operacija. Njihova partnerstva s lokalnim očnim klinikama vode iskusni društveni poduzetnici koji surađuju s čelnicima zajednice, državnim tijelima i bolnicama kako bi zajednički stvorili timove koji pružaju kvalitetnu skrb onima u udaljenim selima i onima koji žive u ekstremnom siromaštvu (Unite for Sight, 2023.).

Tijekom posljednjeg desetljeća socijalno poduzetništvo postalo je sve važniji međunarodni kulturni fenomen. Njegovu rastuću privlačnost posebno prihvaća skupina društveno osviještenih ljudi koji žele vidjeti promjenu (Mthembu i Bernard, 2019., prema Dacin, 2011.).

7.2 Društveno ekonomski razvoj

Socijalno poduzetništvo može imati značajan utjecaj na ekonomsku vrijednost. Socijalni poduzetnici stvaraju radna mjesta, prihode i njeguju mrežu poslovnih partnera (Walden University, 2023.). Društveno poduzetništvo je disciplina koja se brzo razvija i stvara društveni učinak kroz poduzetnički pristup. Ono je od vitalnog značaja za gospodarski rast i uključivanje, posebno za gospodarstva u razvoju (Financier Worldwide Magazine, 2020.). Društvena poduzeća mogu stvoriti radna mjesta, pružiti inovativne usluge i proizvode, promicati održivost i dati nadu za budućnost. Prema Europskoj komisiji, sektor socijalnog poduzetništva trenutno zapošljava oko 40 milijuna ljudi i angažira preko 200 milijuna volontera diljem svijeta te kontinuirano raste (Financier Worldwide Magazine, 2020.).

Socijalna poduzeća mogu imati veliki utjecaj na društvo zbog svojih specifičnih ciljeva te se obično usredotočuju na jedan ključan društveni uzrok kao što je to primjerice siromaštvo, zapošljavanje osoba u nepovoljnom položaju, klimatske promjene itd. Socijalna poduzeća mogu promijeniti čitave industrije te svoj utjecaj ostvaruju na način da promoviraju održivo poslovanje, pružaju inspiraciju drugima te nude nove modele za mogućnost kopiranja. Nadalje, promiču inkluzivnost i inovacije (World Economic Forum, 2021.).

Koncept društvenog poduzetništva pojavio se kao odgovor na dominaciju teških ekonomskih koncepata usmjerenih na maksimiziranje profita koji su dugo vremena ostali glavna karakteristika učinkovitosti poduzeća (Bilan i sur., 2017.). Kao učinkovit alat za ispunjavanje ciljeva politike u pružanju usluga i socijalne inkluzije, socijalna poduzeća nisu samo jedna od najboljih i najciviliziranijih manifestacija blagostanja održive države, već obavljaju i važnu ekonomsku misiju: stvaraju radna mjesta za osobe koje su bile pasivni primatelji državne pomoći ili su se iz različitih razloga našle na margini društva (Bilan i sur. 2017., prema Urbaniec, 2015.). Ovaj pristup ne osigurava samo šanse za društvenu aktivnost i dostojanstven život pojedinaca, već omogućuje rješavanje makroekonomskih problema proračunske potpore ranjivim socijalnim skupinama (Bilan i sur., 2017 prema Gawel, 2010).

Društveno poduzetništvo koristi inovativne pristupe rješavanju socijalna pitanja u područjima kao što su obrazovanje i ljudska prava. Cilj socijalnog poduzetništva je stvoriti održive društveno-ekonomske strukture, odnose, institucije, organizacije i prakse, koje donose i održavaju socijalna davanja (Mthembu i Bernard, 2019., prema Mair i Noboa, 2016.) .

Harding (2004.) prema (Mthembu i Bernard, 2019.) proučavajući ekonomski učinak socijalnog poduzetništva, uspostavlja saznanja o tome kako svi oblici društveno usmjerenih organizacija u prosjeku stvaraju više radnih mjesta od drugih oblika poduzeća.

Socijalni poduzetnici često pokreću proizvodnju ekološki prihvatljivih proizvoda, zadovoljavaju nedovoljno zadovoljene potrebe zajednice ili se usredotočuju na filantropske aktivnosti. Kroz neprofitna, profitna i hibridna poduzeća, društveni poduzetnici promiču širok raspon rješenja usmjerenih na održivi razvoj. Programi kao što su osiguranje čiste vode, povećanje pristupa obnovljivoj energiji, povećanje financijske uključenosti i ponuda visokokvalitetnih obrazovnih resursa vrste su projekata kojima bi društveni poduzetnici i društvena poduzeća dali prioritet (Financier Worldwide Magazine, 2020.).

Društveno poduzetništvo raste u veličini, opsegu i podršci. Mnoge organizacije koriste ga kao strategiju za rješavanje društvenih problema na tržištima u razvoju. Mnogi od tih projekata poboljšavaju zdravlje ljudi, čuvaju okoliš i stvaraju više gospodarskih prilika (Financier Worldwide Magazine, 2020.)

7.3 Društvene promjene i transformacija

Socijalno poduzetništvo, neobična kontaktna točka između poduzetništva, inovacija i društvenih promjena, sve više katalizira interes akademske zajednice, tvrtki i poslovne rasprave već desetak godina (Perrini i Vurro, 2006.).

Socijalni poduzetnici pokreću transformaciju u društvu ciljajući na nepravedne i neodržive sustave i pretvaraju ih u nove, superiorne i održive ravnoteže (Martin i Osberg, 2015.). Vlastita, jasna i uvjerljiva vizija omogućava socijalnim poduzetnicima postavljanje smjera, mobilizaciju sljedbenika, usklađivanje aktivnosti i poticanje volje pojedinca ili cijelog tima prilikom ostvarivanja željenih ciljeva (Martin i Osberg, 2015.). Socijalni poduzetnici moraju jasno definirati svoje ambiciozne ciljeve, posebice u kontekstu provođenja značajnih transformacija. Njihovi ciljevi trebali bi nadilaziti jednostavno predlaganje poboljšanja postojećeg sustava. Umjesto toga, socijalni poduzetnici motivirani su za postizanje rezultata koji nadilaze puka poboljšanja. Njihova vizija uspjeha trebala bi biti usmjerena na temeljne promjene u sustavu, a ne samo na malo bolje trenutne uvjete. Važno je da je vizija precizna i sveobuhvatna u svom pristupu, obraćajući se skupini koja nema kapacitet da sama donese promjene, a istovremeno razmatra cijeli sustav u cjelini. Nadalje, vizija i ciljevi društvenih poduzetnika trebaju biti fleksibilni i sposobni izdržati izazove i promjene u okruženju (Marting i Osberg, 2015.)

Tijekom proteklih 30 godina, ideja socijalnog poduzetništva pojavila se i postala je prepoznata u mnogim područjima iz razloga što (Cavalcanti, 2021., prema Rey Marti i sur., 2016.):

- socijalno poduzetništvo ima potencijal uhvatiti se u koštac s širokim rasponom socijalnih problema (Calvalcanti, 2021., prema Barinaga, 2013.)

- postojanje uvjerenja da socijalno poduzetništvo može poboljšati ljudski život na planetu (Calvalcanti, 2021., prema Barber i sur., 2006.)
- utjecaj socijalnog poduzetništva na rastuću svijest o socijalnim nejednakostima i pitanjima vezana uz okoliš (Calvalcanti, 2021., prema Hoogendoorn i sur., 2010)

Mair i Marti (2006., prema Mthembu i Bernard, 2019.) ističu kako pojedini istraživači vide socijalno poduzetništvo kao sredstvo za ublažavanje društvenih problema i katalizaciju društvene transformacije. Oni tvrde da društveno poduzetništvo katalizira društvene transformacije, zadovoljavanjem društvenih potreba.

7.4 Socijalna jednakost

Socijalna poduzeća i treći sektor predvodnici su u mnogo čemu kada su u pitanju uključenost i raznolikost. Mnoga poduzeća imaju specifičnu društvenu misiju poboljšanja života socijalno isključenih skupina, etničkih manjina, osoba s invaliditetom i drugih ranjivih skupina (The voice of Scotlands's vibrant voluntary sector, 2020.).

Postojeće rodne nejednakosti u osobnom razvoju i ekonomskim mogućnostima iz dana u dan su sve očitije, privlačeći pozornost različitih subjekata primjerice, vlada, međunarodnih organizacija, akademika, socijalnih poduzetnika te civilnog društva da djeluju. Inovativni oblici zahvaljujući socijalnom poduzetništvu, moderne ekonomske teorije i integracija rodnih pogleda u razvoj proizvoda mogu doprinijeti smanjenju rodno jaza (Crespo-Rosas i García, 2023.).

Jedan od pozitivnih primjera, američki je Centar za socijalno poduzetništvo Tamer koji je posvećen obrazovanju poduzetnika za korištenje poslovnog znanja, vještina i alata za rješavanje socijalnih i ekoloških problema (Columbia Business School, 2023.). Nadalje, iz Centra nalažu kako socijalna poduzeća i poslovni lideri trebaju aktivno promicati antirasizam u svojim životima i unutar svojih organizacija. Takvo djelovanje uključuje usklađivanje strategija, politika, ljudi i resursa kako bi se odlučnije borili protiv sustavnih rasnih nejednakosti koje postoje u društvu, kako unutar tako i između

organizacija. Misija Centra čvrsto je povezana s obukom budućih socijalnih poduzetnika (Columbia Business School, 2023.). To podrazumijeva pomoć poduzetnicima u razvijanju veće svijesti o rasizmu i njegovim povijesnim i sistemskim utjecajima. Također, to uključuje stvaranje prostora za pažljivo slušanje mišljenja onih koji su marginalizirani na diskriminacijskoj osnovi rasizma te priliku za vježbanje i unaprjeđenje komunikacijskih vještina, uključujući ponekad teške razgovore o rasnoj tematici. Ovi koraci su nužni kako bi se poduzetnicima pomoglo razviti i implementirati objektivne mjere rasne jednakosti koje se mogu integirati u strategije i inicijative socijalne pravde u organizacijama i za zajednice koje služe. Fokusiranje na ove aspekte, kako bi se osiguralo da se takva perspektiva ne zapostavlja, može doprinijeti stvaranju inkluzivnih i održivih rješenja na kojima socijalna poduzeća temelje svoj rad (Columbia Business School, 2023.).

7.5 Društvena vrijednost

Društvena vrijednost podrazumijeva smanjenje društvenih problema i zadovoljenje društvenih potreba, kao što su financijska inkluzija, osnaživanje i mentalno zdravlje (Hietschold i sur., 2022., prema Corner i Ho, 2010.). Ostvarivanje društvene vrijednosti može se dogoditi u relativno kratkom roku ili tijekom srednjeg vremenskog razdoblja. Iako mjerenje društvene vrijednosti može predstavljati izazov, pozitivni društveni utjecaji mogu se procijeniti ubrzo nakon što se društvene poduzetničke aktivnosti provode (Hietschold i sur., 2022., prema Wry i Haugh, 2018.).

Procesi društvenog poduzetništva temelje se na praksi stvaranja novih poslovnih inicijativa koje istovremeno služe komercijalnim i društvenim ciljevima (Haugh i sur., 2018., prema Hockerts, 2006). Iako je prepoznavanje prilika za poduzetništvo ključno (Haugh i sur., 2018. prema Vaghely i Julien, 2010.), relativno malo istraživanja usmjereno je na razumijevanje kako se te prilike za stvaranje društvene vrijednosti identificiraju (Haugh i sur., 2018., prema Corner i Ho, 2010.) i otkrivaju (Murphy i Coombes, 2008.). Razumijevanje tih procesa prepoznavanja ili oblikovanja prilika za stvaranje društvene vrijednosti može se izvući iz brojnih studija slučajeva razvoja društvenih poduzeća (Haugh i sur., 2018). Na primjer, prilike se često pojavljuju u ekonomski i društveno depriviranim zajednicama (Haugh i sur., 2018., prema Haugh, 2007.), u okvirima institucionalnih praznina (Haugh i sur., 2018., prema Mair i Martí,

2009.) ili proizlaze iz vizije socijalnih poduzetnika koji aktivno traže prilike (Haugh i sur., 2018., prema Alvord i sur., 2004.).

Društvena vrijednost stvara se za određene skupine korisnika, kao što su korisnici socijalnih inovacija ili zaposlenici u društvenim poduzećima (Hietschold i sur., 2022., prema Pansera i Sarkar, 2016.). Sama definicija društvene vrijednosti ovisi o kontekstu i subjektivno je određena od strane korisnika, socijalnih poduzetnika i drugih relevantnih sudionika (Hietschold i sur., 2022., prema Young, 2006.). Iako društvena vrijednost može imati širok doseg kada pruža koristi velikom broju korisnika, važno je napomenuti da ne mijenja fundamentalne institucionalne aranžmane i kulturne prakse te se stoga može ograničiti na rješavanje simptoma duboko ukorijenjenih društvenih problema (Hietschold i sur., 2022., prema Maak i sur., 2016.).

Istraživanja su primijetila da strast, predanost i kreativnost poduzetnika igraju ključnu ulogu u prepoznavanju prilika za socijalno poduzetništvo (Haugh i sur., 2018., prema Sen, 2007.).

Općenito, društvena vrijednost se stvara kada inovacija donosi korist pojedinačnim korisnicima ili dodatnim dionicima na tržištu i izvan njega (Hietschold i sur., 2022., prema Bloom i Chatterji, 2009.).

7.6 Učinkovitost

Mjerenje učinkovitosti društvenog poduzetništva nije jednostavan zadatak jer ne postoji općeprihvaćena definicija, metodologija ili pokazatelj aktivnosti socijalnog poduzetništva (United Nations, 2020.). Prema (Andersson i Self, 2015.) neprofitne organizacije mogu postati učinkovitije, djelotvornije i održivije prihvaćanjem društvenog poduzetništva u svom operativnom i strateškom djelovanju. Zaključno, na temelju dosadašnjih razmatranja i čitanja sveobuhvatne literature, ističu se mnogi uspješni primjeri društvenog poduzetništva kako u Hrvatskoj tako i u svijetu koji demonstriraju različite aspekte učinkovitosti, kao što su smanjenje troškova, povećanje prihoda, poboljšanje rezultata ili stvaranje vrijednosti za različite dionike.

ZAKLJUČAK:

Diskriminacija je duboko ukorijenjen problem u društvu koji pogađa mnoge ranjive skupine. Osobe s invaliditetom izložene su različitim nepravdama na temelju vlastitih i specifičnih potreba što dovodi do stigmatizacije prilikom procjene njihovih sposobnosti i vještina. U konačnici takav pristup spram ove ranjive skupine rezultira nemogućnostima u pronalasku zaposlenja, preprekama u sveobuhvatnoj integraciji i ograničenjima u upravljanju vlastitim životom. Unatoč brojnim konvencijama, zakonima i propisima koji štite prava osoba s invaliditetom, regulatorna državna tijela često zakazuju u borbi za ostvarivanje istih. Socijalno poduzetništvo, poslovni je model koji za cilj ima stvaranje društvene vrijednosti i rješavanje gorućih socijalnih problema. U današnjem društvu, inkluzija i podrška osobama s invaliditetom su od iznimne važnosti. Humana Nova samo je jedan od primjera kako se kvaliteta života osoba s invaliditetom može poboljšati kroz socijalno poduzetništvo koje za cilj ima rješavanje društvenih problema kroz ekonomsku aktivnost. Humana Nova promiče održivi razvoj koji poštuje potrebe ljudi i planeta te stvara društvo koje je otvoreno za različitost, jednakost i pravdu. Ova socijalna zadruge, kao jedan od odabranih primjera za studiju slučaja putem prakse pokazuje svoj doprinos i podršku spram osoba s invaliditetom na način da zapošljava osobe s invaliditetom i druge ranjive skupine. Shodno tome, promiče njihovu integraciju u društvo kroz održive i kvalitetne proizvode omogućujući im tako socijalnu sigurnost. Zaposlenje omogućuje ostvarenje prava na rad, pravednu plaću, socijalnu zaštitu i profesionalni razvoj. Također plaćeni rad omogućuje da doprinesu društvu svojim radom i talentima te da se osjećaju korisnimai cijenjenima. Socijalno poduzeće Hedona, osnovano s ciljem zapošljavanja i radne integracije osoba s invaliditetom doprinosi poboljšanju kvalitete života osoba s invaliditetom na način da pruža mogućnost otvorenog zapošljavanja, adekvatnu plaću te razumne radne uvjete prilagođene njihovim potrebama. Nadalje, uključuje osobe s invaliditetom u proizvodni proces, poštujući pravila na radu i tehnologiju samog rada te tehničke i higijenske zahtjeve. Važno je napomenuti kako je ovo socijalno poduzeće usmjereno na razvoj, edukaciju i mentalno zdravlje ove ranjive skupine kroz reinvestiranje dobiti od tvrtke. Takvi pothvati doprinose njihovom psihičkom i mentalnom zdravlju, dobrobiti i samoostvarenju. Razvojem svog autentičnog proizvoda ovo poduzeće stvara pozitivnu sliku u društvu o osobama s invaliditetom.

Bubamara, uspješna je organizacija civilnog društva u Hrvatskoj registrirana kao udruga osoba s invaliditetom. Udruga Bubamara, također pruža mogućoj zaposlenja, usluge osobnih asistenata na nastavi kojim se povećava samostalnost i kvaliteta obrazovanja. Ova udruga pruža edukativne, kulturne i sportske aktivnosti kojima se osobe s invaliditetom osnažuju, informiranju o njihovim pravima i mogućnostima koje su od ključne važnosti za njihov život i razvoj te poboljšanje fizičkog i mentalnog zdravlja. Udruga slijepih Zagreb se bavi socijalnim poduzetništvom kroz svoj projekt Sapuni s točkicama. To je poduzeće koje zapošljava slijepe i slabovidne osobe na proizvodnji sapuna s Brailleovim pismom. Projekt ima za cilj stvoriti nova radna mjesta, povećati samostalnost i dostojanstvo osoba s invaliditetom i promovirati Brailleovo pismo kao sredstvo komunikacije. Nadalje, ova udruga obuhvaća savjetovanje, asistenciju, posredovanje pri zapošljavanju, humanitarnu pomoć i suradnju s institucijama. Također, ona provodi različite aktivnosti i projekte koji pružaju mogućnosti za obrazovanje, osposobljavanje, socijalnu uključenost i kreativno izražavanje. Socijalno poduzeće, Prijateljica ima misiju omogućiti zapošljavanje, uključivanje i kreativnost osobama s invaliditetom, te tako povećati njihovu kvalitetu života i doprinijeti razvoju lokalne zajednice. Socijalno poduzetništvo ističe se kao moćan alat za poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom stvaranjem prilika za obrazovanje, zapošljavanje, promicanje socijalne inkluzije i pružanjem inovativnih rješenja za izazove s kojima se suočavaju. Socijalno poduzetništvo možemo promatrati kao pokretačku snagu koja kroz različite organizacijske oblike nastoji ostvariti svoju misiju i viziju. U konačnici, rad potvrđuje da su pojedine dimenzije kvalitete života kao što su to sigurnost, materijalni standard, rad i radno mjesto, odnosi s drugima, obrazovanje te subjektivno blagostanje osoba s invaliditetom u velikoj mjeri pospješene zahvaljujući dinamičnom procesu socijalnog poduzetništva. Socijalno poduzetništvo omogućava zastupanje interesa osoba s invaliditetom kroz projekte i aktivnosti koje imaju za cilj osigurati njihova prava i omogućiti njihovo ravnopravno sudjelovanje u društvu kroz pravičnu i potpunu integraciju.

LITERATURA:

1. Andersson, F. O., i Self, W. (2015). The social-entrepreneurship advantage: An experimental study of social entrepreneurship and perceptions of nonprofit effectiveness. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(6), 2718-2732.
2. Austin, J., Stevenson, H., i Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(1), 1-22.
3. Apriori World (2023). *Sapuni s točkicama*. Posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici Apriori World: <https://www.aprioriworld.net/sapuni-s-tockicama/>
4. Badanjak, V. (2018). *Društveno poduzetništvo i osobe oštećena vida – studija slučaja Udruga slijepih Zagreb*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
5. Baturina, D. (2013). Konceptualiziranje socijalnog poduzetništva i izazovi razvoja područja. . *Ekonomski misao i praksa*, 22 (1), 123-142.
6. Baturina, D., i Babić, Z. (2021). *Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo*. Pravni fakultet.
7. Bilan, Y., Mishchuk, H., i Pylypchuk, R. (2017). Towards sustainable economic development via social entrepreneurship. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 6(4), 13-22.
8. Bl'anda, J., i Urbančíková, N. (2020). Social entrepreneurship as a tool of sustainable development. *Quality Innovation Prosperity*, 24(3), 1-16.
9. Bornstein, D. (2007) *How to change the world: Social entrepreneurs and the power of new ideas*. Oxford University Press.
10. Bornstein, D. (2007). What is social entrepreneurship? *Stanford Social Innovation Review*, 5(2), 28-39.
11. Bornstein, D., i Davis, S. (2010). *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
12. Bowling, A. (1995). What things are important in people's lives? A survey of the public's judgments to inform scales of health-related quality of life. *Social Science & Medicine*, 41(10), 1447-1462.

13. Brajević, S., Babić, A., i Jukić, I. (2015). Social entrepreneurship and economic development. *DIEM: Dubrovnik International Economic Meeting*, 2(1), 1-14.
14. Chell, E. (2007). Social enterprise and entrepreneurship: Towards a convergent theory of the entrepreneurial process. *International Small Business Journal*, 25(1), 5-26.
15. Cameron, M. H., i Keegan, J. (2013). Employment as a determinant of health and quality of life: A review of the literature. *Journal of occupational rehabilitation*, 23(3), 382-395.
16. Cavalcanti, M.F.R. (2021). Social entrepreneurship and social change: a practice-based study in non-governmental organizations. *RAUSP Management Journal*, 56(2), 170-185.
17. Columbia Business School (2023) *Racial Equity and Social Enterprise*. Posjećeno 30.8.2023. na mrežnoj stranici Columbia Business School: https://business.columbia.edu/socialenterprise/about/racial-equity-and-social-enterprise?fbclid=IwAR1n2XTAKmDqyq3nK8j6C-2m84Ui58nr3l5nf3Q7KGu2va_TV88oEs8LYww
18. Crespo-Rosas, N., i Franco-García, L. (2023). Improving Gender Equality with Social Entrepreneurship and Circular Economy: A Mexican Case. U: de Souza Campos, L.M. i Vázquez-Brust, D.A. (ur.), *The Social Dimensions of the Circular Economy*, (str. 241-263). Cham: Springer.
19. Čutura, D. (2016) *Povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom posjetili smo UOSI Prijatelj gdje smo razgovarali s djelatnicom, osobom s invaliditetom, Marinom Mustapić*. Posjećeno 3.8.2023. na mrežnoj stranici Metković Neovisni info portal <https://metkovic-news.com/news/povodom-medunarodnog-dana-osoba-s-invaliditetom-posjetili-smo-uosi-prijatelj-gdje-smo-razgovarali-s-djelatnicom-osobom-s-invaliditetom-marinim-mustapic/>
20. Dacin, P. A., Dacin, M. T., i Matear, M. (2010). Social entrepreneurship: Why we don't need a new theory and how we move forward from here. *Academy of Management Perspectives*, 24(3), 37-57.
21. Dees, J. G. (1998). The meaning of social entrepreneurship. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 3(2), 1-18.

22. Dadić, M., Bačić, A, Župa, I., i Vukoja, A. (2018). Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom. *Hrana u zdravlju i bolesti, Specijalno izdanje*, (10), 64-66.
23. Dawes, P., Fortnum, H., Moore, D. R., Emsley, R., Norman, P., Cruickshanks, K. J., i Davis, A. C. J. (2015). The impact of hearing impairment on quality of life: A systematic review and meta-analysis. *Hearing research*, 327, 85-97.
24. Diener, E., i Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1-31.
25. Dees, J. G. (2003). Social entrepreneurship: The case for definition. *Stanford Social Innovation Review*, 1(1), 28-39.
26. Društveno odgovorno poslovanje u Hrvatskoj (2023) (2023). *Primjeri pozitivnih praksi za EU mjesec raznolikosti 2023. – Humana Nova*. Posjećeno 1.8.2023. na mrežnoj stranici <https://dop.hr/primjeri-pozitivnih-praksi-za-eu-mjesec-raznolikosti-2023-humana-nova/>
27. Elkington, J., i Hartigan, P. (2008). *The power of unreasonable people: How social entrepreneurs create markets that change the world*. Boston: Harvard Business Press.
28. Eurostat Statistic Explained (2023) Quality of life indicators – measuring quality of life. Pristupljeno 1.8.2023. na mrežnoj stranici Eurostat Statistic Explained: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators_-_measuring_quality_of_life
29. Felce, D., i Perry, J. (1995). Quality of life: Its definition and measurement. *Research in Developmental Disabilities*, 16(1), 51-74.
30. Financier Worlwide Magazine (2020) The impact of social entrepreneurship on economic growth. Posjećeno na mrežnoj stranici 10.8.2023. na mrežnoj stranici Financier Worldwide Magazine: <https://www.financierworldwide.com/the-impact-of-social-entrepreneurship-on-economic-growth>
31. Gadžo-Šašić, S. (2020). *Socijalni rad s osobama s invaliditetom*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

32. Gruber, M., Dees, J. G., i Liechtenstein, H. (2015). Searching for a theory of social entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 30(1), 1-1.
33. Grakni.hr (2023) Socijalna zadruga "Priateljica" iz Metkovića. Posjećeno 3.8.2023. na mrežnoj stranici Grakni.hr <https://www.grakni.hr/ngo/96-socijalna-zadruga-prijateljica>
34. Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize (2023). *Križevačka čokolaterija Hedona dobitnik nagrade Razvojne banke*. Posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici <https://www.hsucdp.hr/krizevacka-cokolaterija-hedona-dobitnik-nagrade-razvojne-banke/>
35. Humana Nova (2023). *Tko smo mi?* Posjećeno 1.8.2023. na mrežnoj stranici Humana Nova: <https://humananova.org/humana-nova/>
36. Harvard Business Review (2015) *How Social Enterprenurs Make Change Happen* Pristupljeno 30.8.2023. na mrežnoj stranici Harvard Business Review: <https://hbr.org/2015/10/how-social-entrepreneurs-make-change-happen>
37. Haugh, H., Lyon, F., i Doherty, B. (2018). Social entrepreneurship: Entrepreneurship and social value creation. U: Blackburn, R., De Clercq, D., i Heinonen, J. (ur.), *The SAGE Handbook of Small Business and Entrepreneurship*, (str. 125-142). London: SAGE Publications Ltd.
38. Hietschold, N., Voegtlin, C., Scherer, A. G., i Gehman, J. (2022). Pathways to social value and social change: An integrative review of the social entrepreneurship literature. *International Journal of Management Reviews*.
39. Jozanović, B. (2021) *Etika u marketingu studija slučaja Zagrebačka pivovara*. Diplomski rad. Osijek: Ekonomski fakultet.
40. Jurišić, D. (2021). Osobe s invaliditetom i ravnopravan život u zajednici. *Epoha zdravlja*, 14 (1), 20-22.
41. Kovačević, Z. (2001): *Restruktuiranje hrvatskih poduzeća*, Zagreb: Politička kultura.
42. Kiser, C., Leipziger, D., i Shubert, J. J. (2014). *Creating Social Value: A Guide for Leaders and Change Makers*. London: Routledge.
43. Kickul, J., i Lyons, T. (2012). *Understanding Social Entrepreneurship: The Relentless Pursuit of Mission in an Ever-Changing World*. London: Routledge.

44. Krahn, G. L., Walker, D. K., i Correa-De-Araujo, R. (2015). Persons with disabilities as an unrecognized health disparity population. *American Journal of Public Health*, 105(2), 198-206.
45. Leutar, Z. (2006). Osobe s invaliditetom i siromaštvo. *Revija za socijalnu politiku*, 13 (3-4), 293-308.
46. Leutar, Z., i Buljevac, M. (2020). *Osobe s invaliditetom u društvu*. Zagreb: Biblioteka socijalnog rada.
47. Lešić, D. (2015). Neprofitne udruge kao nositelji razvoja socijalnog poduzetništva u Republici Hrvatskoj. *Obrazovanje za poduzetništvo*, 5 (2), 83-95.
48. Luenendonk, M. (2019). The rise of social entrepreneurship. Pristupljeno 1.8.2023. na mrežnoj stranici Forbes: <https://www.forbes.com/sites/martinluenendonk/2019/11/05/the-rise-of-social-entrepreneurship/?sh=3dd3d5425243>
49. Marumoagae, M., C. (2011). Disability Discrimination and the Right of Disabled Persons to Access the Labour Market. *Potchefstroom Electronic Law Journal/Potchefstroomse Elektroniese Regsblad*, 15(1), str. 344-365.
50. Marumoagae, M., C. (2012). Disability discrimination and the right of disabled persons to access the labour market. *PER*, 15 (1), 344-365.
51. Martin, R. L., i Osberg, S. (2007). Social entrepreneurship: The case for definition. *Stanford Social Innovation Review*, 5(2), 28-39.
52. Martin, R. L., i Osberg, S. (2007). The social entrepreneur: A new breed of leader. *Harvard Business Review*, 85(1), 40-49.
53. Mair, J., i Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41(1), 36-44.
54. Mair, J., i Battilana, J. (2014). Organizing for society: A typology of social entrepreneuring models. *Academy of Management Review*, 39(4), 329-346.
55. Miočić, I. (2018). FLEKSIBILNOST STUDIJE SLUČAJA: PREDNOST ILI IZAZOV ZA ISTRAŽIVAČE?. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (2), 175-194.
56. Moomaw, W. R. (2016). The role of social entrepreneurship in international development. U: Smith, S. D., Grimes, J. M., i Golembiewski, J. S. (ur.),

- Entrepreneurship in International Contexts: Implications for Management Education, (str. 171-187). London: Palgrave Macmillan.
57. Mohamed, E., Hassan, M., i Hamed, S. (2020). Quality of life and its correlates among adults with intellectual disability: A systematic review. *Research in Developmental Disabilities, 103*, 1-23.
  58. Martin, R. L., i Osberg, S. (2007). The origins of social entrepreneurship. *Stanford Social Innovation Review, 5*(2), 28-39.
  59. Ministarstvo poduzetništva i obrta. (2015). Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine. Zagreb: Ministarstvo poduzetništva i obrta. Dostupno na: <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf>
  60. Mthembu, A., i Barnard, B. (2019). Social Entrepreneurship: Objectives, Innovation, Implementation and Impact on Entrepreneurship. *Expert Journal of Business and Management, 7*(1), 147-177.
  61. Nicholls, A. (2006). Social entrepreneurship: Theoretical antecedents and empirical analysis of entrepreneurial processes and outcomes. *Journal of World Business, 41*(1), 36-44
  62. Nicholls, A. (2008). Defining social entrepreneurship. U: Mair, J., Robinson, J., i Hockerts, K. (ur.), *Social Entrepreneurship* (str. 1-22). London: Palgrave Macmillan.
  63. Mthembu, A., i Barnard, B. (2019). Social Entrepreneurship: Objectives, Innovation, Implementation and Impact on Entrepreneurship. *Expert Journal of Business and Management, 7*(1), 147-177.
  64. Odgovorno.hr (2020). *Hedona: Humana, uspješna i slatka križevačka priča*. Posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici <https://odgovorno.hr/hedona-humana-uspjesna-i-slatka-krizevacka-prica/>
  65. Phyoo, A. Z. Z., Freak-Poli, R., Craig, H., Gasevic, D., Stocks, N. P., Gonzalez-Chica, D. A., i Ryan, J. (2020). Quality of life and mortality in the general population: a systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health, 20*(1)

66. Pequeno, N.P.F., Cabral, N.L.A., Marchioni, D.M., Lima, S.C.V.C., i Lyra, C.O. (2020). Quality of life assessment instruments for adults: a systematic review of population-based studies. *Health and Quality of Life Outcomes*, 18(1), 1-19.
67. Peredo, A. M., i McLean, M. (2006). Social entrepreneurship: A critical review of the concept. *Journal of World Business*, 41(1), 56–65.
68. Periša, H. (2018). *Poduzetništvo i razvoj: socijalno poduzetništvo*. Završni rad. Osijek: Sveučilište Jurja Strossmayera.
69. Perrini, F., i Vurro, C. (2006). Social entrepreneurship: Innovation and social change across theory and practice. U: Mair, J., Robinson, J., i Hockerts, K. (ur.), *Social Entrepreneurship* (str. 57-85). London: Palgrave Macmillan UK.
70. Rapley, M. (2003). Quality of life: Definition, measurement, and application. Continuing Education in Anaesthesia, *Critical Care & Pain*, 3(2), 57-61.
71. Rismondo, M. (2000). Definicija invalidnosti i njezin razvoj u hrvatskom mirovinskom osiguranju. *Revija za socijalnu politiku*, 7 (3), 299-309.
72. Stein, M. A., i Jessop, D. J. (2003). Enhancing quality of life for people with intellectual disabilities. *British Journal of Psychiatry*, 182(1), 1-3.
73. Schieman, S., i Plickert, G. (2013). Disability, work and quality of life. *Sociology Compass*, 7(10), 863-875.
74. Solidarna - zaklada za ljudska prava i solidarnost. (2020). Crowdfunding Anonymous: Priručnik za uspješno prikupljanje sredstava putem interneta. Preuzeto sa stranice <https://solidarna.hr/wp-content/uploads/2020/12/CROWDFUNDING-ANONYMOUS.pdf>
75. Sapuni s točkicama (2023). *Slijepi i zapošljavanje*. Posjećeno 2.8.2023. na mrežnoj stranici Sapuni s točkicama: [Slijepi i zapošljavanje - Sapuni s točkicama \(sapunistockicama.com\)](https://sapunistockicama.com)
76. Slavuj, L. (2012). Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života. *Geoadria*, 17 (1), 73-92.
77. Startupback (2020). *Benefits of entrepreneurship to the society*. Posjećeno 5.8 na mrežnoj stranici Startupback: <https://startupback.com/entrepreneurship-contributions-to-society/>

78. Šakić, V., Buljevac, M., i Rožman, M. (2019). Quality of life of individuals with disabilities: The importance of social capital. *Journal of Social Service Research, 45*(4), 578-590.
79. Šimunić Rod, V., Bursać, B. i Vreš, K. (2021). Socijalno poduzetništvo kao izazov društvenih promjena: analiza socijalnog poduzetništva na primjerima iz prakse. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E, 11* (1), 94-109.
80. Šajfar, P. i Strmota, L. (2020). Društveno poduzetništvo: glavne odrednice i prikaz slučaja. *Obrazovanje za poduzetništvo - E4E, 10* (1), 205-219.
81. Škomrlj, M. (2020). *Socijalno poduzetništvo iz perspektive formalnih i neformalnih aktera*. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
82. Škorić, M. (ur.) (2017). *Utjecaj Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
83. Tracey, P., i Haugh, H. (2014). A review of social entrepreneurship: Empirical evidence, future research, and theoretical frameworks. *Journal of Management, 40*(1), 1-36.
84. The World Health Organization Quality of Life (WHOQOL) Group. (1995). The World Health Organization Quality of Life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. *Social Science & Medicine, 41*(10), 1403-1409.
85. Tišma, S., Maleković, S., Jelinčić, D. A., Mileusnić Škrtić, M., i Keser, I. (2022). From Science to Policy: How to Support Social Entrepreneurship in Croatia. *Journal of Risk and Financial Management, 15*(1).
86. The voice of Scotland's vibrant voluntary sector (2020) *Diversity and inclusion in social enterprise*. Posjećeno 30.8.2023. na mrežnoj stranici The voice of Scotland's vibrant voluntary sector: <https://tfn.scot/opinion/diversity-and-inclusion-in-social-enterprise>
87. Topolčić, A.(2020). *Humana Nova pravi je primjer održivog poslovanja u Hrvatskoj*. Posjećeno 1.8.2023. na mrežnoj stranici Journal: <https://www.journal.hr/lifestyle/allaboutchange-humana-nova-pravi-je-primjer-odrzivog-poslovanja-u-hrvatskoj/>
88. Udruga osoba s invaliditetom Prijatelj Metkovic (UOSI) (2023.) *O nama*. Posjećeno 3.8.2023. na mrežnoj stranici Udruga osoba s invaliditetom

“Prijatelj” Metković [O nama – Udruga osoba s invaliditetom "Prijatelj" Metković \(uosim.hr\)](#)

89. Unite For Sight (2023) History of Unite For Sight. Posjećeno 10.8.2023. na mrežnoj stranici Unite For Sight <https://uniteforsight.org/history>
90. United Nations. (2020). *World youth report: Youth social entrepreneurship and the 2030 agenda*. Dostupno na: <https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2020/05/WYR-2020-Executive-Summary-REV.pdf>
91. Vincetić, V., Babić, Z., i Baturina, D. (2013). Definiranje područja i potencijal razvoja socijalnog poduzetništva Hrvatske u komparativnom kontekstu. *Ekonomski pregled*, 64(3), 256-278.
92. Vojvodić, I., i Šimić Banović, R. (2019). Analiza socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj s komparativnim osvrtom na regulatorni okvir. *Ekonomski pregled*, 70(4), 369-394.
93. World Economic Forum (2023) Social enterprises can change entire industries. Pristupljeno 10.8.2023. na mrežnoj stranici World Economic Forum: <https://www.weforum.org/agenda/2021/01/social-enterprises-can-have-a-big-impact/>
94. Walden University (2023) Top 10 Reasons Why Social Entrepreneurs Matters. Pristupljeno 27.8.2023. na mrežnoj stranici Walden University: <https://www.waldenu.edu/news-and-events/spotlight/2014/top-10-reasons-why-social-entrepreneurs-matter>
95. Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, *Narodne novine*, br. 6/2007., 5/2008.
96. Zakon o udrugama, *Narodne novine*, br. 72/2014.
97. Zakon o zadrugama, *Narodne novine*, br. 36/1995.
98. Zakon o zakladama, *Narodne novine*, br. 106/118.
99. Zakon o trgovačkim društvima, *Narodne novine*, br.152/2011.
100. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ustanovama, *Narodne novine*, br. 127/2019.

101. Zrilić, N., i Širola, D. (2014). Socijalno poduzetništvo – nova mogućnost zapošljavanja mladih u Hrvatskoj. *Zbornik veleučilišta u Rijeci*, 2(1), 59-76.
102. Zuanić, M. (2017) *Socijalno poduzetništvo u Republici Hrvatskoj*. Završni rad. Split: Ekonomski fakultet.
103. Zubić, M. (2015) *Razvoj socijalnog poduzetništva u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

TABLICE:

Tablica 1. Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj. Izvor: Brajević, S., Babić, A., i Jukić, I. (2015). Social entrepreneurship and economic development. DIEM: Dubrovnik International Economic Meeting, 2(1), 1-14.

Tablica 2. . Odluke u socijalnoj zadruzi Humana Nova. Izvor: Lesičak, L.(2020). Primjena metode analitički hijerarhijski proces u socijalnom poduzetništvu. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet organizacije i informatike.